

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นเรื่องสิทธิของประชาชนถือเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในทางการเมือง เนื่องจากแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งต่อการก่อรูปของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในลักษณะต่างๆ กัน โดยได้สะท้อนออกมาทั้งในรูปของระบอบการเมืองและโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม สิทธิเป็นเงื่อนไขสำคัญของประชาชนในการเข้าถึงผลประโยชน์ในกระบวนการแบ่งสรรทรัพยากรในระบบการเมือง

สิทธิ

J.C.Johari ระบุว่า "สิทธิเป็นข้อเรียกร้องหรือความต้องการของปัจเจกบุคคลที่ได้รับการรับรองจากสังคมและรัฐ"¹

เจลิมเกียรติ คิวนวนล นิยามสิทธิว่าเป็น "ข้อเรียกร้องซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมาตรฐานฐาน หรือ กฎทั่วไปบางอย่างอันเป็นปรนัย (objective) หรือเป็นที่ยอมรับกัน"²

¹J.C.Johari, Contemporary Political Theory, 2 nd.ed. (New Delhi : Sterling Publisher Private Ltd., 1987), p.226.

²เจลิมเกียรติ คิวนวนล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย (กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2530), หน้า 2.

หยุด แสงอุทัย นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ให้ความหมายว่า สิทธิ คือ "ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้"³

ส่วน A Modern Dictionary of Sociology ให้ความอธิบายว่า สิทธิ หมายถึง "ความถูกต้องชอบธรรมในทางจริยธรรมหรือทางกฎหมายซึ่งได้รับการรับรองทางสังคม เพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถที่จะกระทำการใดๆ หรือเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้นั้น สิทธิมีลักษณะเชิงสถานการณ์ คือ สามารถกำหนด, ถอดถอนหรือขยายขอบเขตได้ สิทธิถูกจำกัดหรือขยายโดยพันธะหน้าที่ตามสถานภาพสมาชิกของกลุ่ม สถานการณ์ทางสังคมและบทบาททางสังคมซึ่งเกี่ยวพันกับการราชสิทธิด้านใดด้านหนึ่ง"⁴

John O'Manique นิยามว่า "สิทธิ หมายถึง ข้อเรียกร้องถึงบางสิ่งซึ่งจำเป็นต้องการพัฒนาของปัจเจกชนเนื่องจากการพัฒนาเป็นสิ่งที่ค้างคาม พื้นฐานทางศีลธรรมของสิทธิ คือ ความเชื่อสากลโดยธรรมชาติว่าบุคคลควรที่จะพัฒนาและกระทำหรือมีสิ่งที่ดีกว่าได้มาเพื่อพัฒนา"⁵

การให้นิยามความหมายคำว่า สิทธิ พบว่า ถูกกำหนดขึ้นจากแนวคิดและทฤษฎีการเมืองที่แตกต่างกันไป เป็นผลให้นิยามความหมายของสิทธิที่มีมาและคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ในอีกด้านหนึ่งพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการต่อสู้ทางอำนาจเพื่อช่วงชิงการกำหนดนิยามสิทธิในสังคมก็ได้ก่อให้เกิดพัฒนาการและความแตกต่างทางความคิดในเรื่องสิทธิของประชาชนด้วยเช่นกัน

³หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 187, อ้างถึงใน นพนิธิ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537), หน้า 17.

⁴George A. Theodorson and Achilles G. Theodorson, A Modern Dictionary of Sociology (New York: Barnes & Noble Books, 1979), p.350.

⁵John O' Manique, "Human Rights and Development," Human Rights Quarterly 14(1992): 79.

ในประเด็นทฤษฎีเรื่องสิทธินั้น ได้มีผู้จำแนกถึงแนวคิดเรื่องสิทธิไว้หลายทฤษฎี ดังเช่น

Johari ได้กล่าวถึงทฤษฎีเรื่องสิทธิไว้ 5 ทฤษฎี⁶

1. ทฤษฎีเชิงธรรมชาติ (Natural Theory)

แนวคิดดังกล่าว ในช่วงแรกรู้จักกันในชื่อของทฤษฎีสัทธรรมชาต โดยถือว่าสิทธิมีที่มาอย่างมีเหตุผลจากธรรมชาติของมนุษย์และเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกาลเวลาและสถานที่ ธรรมชาติถือเป็นผู้สร้างสิทธิซึ่งมีความเป็นสากล มีเหตุผลและเป็นนิรันดร์ จุดกำเนิดของทฤษฎีธรรมชาตดังกล่าวนับย้อนไปได้ตั้งแต่สมัยกรีก โดยมองว่าสิทธิเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติของมนุษย์ ส่วนนายคกลางกฏของธรรมชาตถูกมองว่าเป็นกฏของพระเจ้า พระเจ้าจึงเป็นที่มาของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ อย่างไรก็ตามทฤษฎีสัทธรรมชาตนี้มีบทบาทเด่นชัดที่สุดในช่วงศตวรรษที่ 17 เมื่อนักทฤษฎีสัญญาประชาคมเห็นว่าพื้นฐานความคิดดังกล่าวนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพของปัจเจกบุคคลกับอำนาจหน้าที่ของรัฐได้อย่างเหมาะสม หลักสำคัญของแนวทฤษฎีดังกล่าวได้ชี้ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติอย่างเสมอภาคกัน เป็นสิทธิที่ไม่มีสิ่งใดจะแยกเอาไปได้ สิทธิธรรมชาตจึงมีลักษณะในทางศีลธรรม (moral) มากกว่าในทางกฎหมาย (legal) หรือทางสถาบัน เป็นพื้นฐานทางการเมืองมากกว่ามีที่มาจากระบบการเมือง เป็นธรรมชาติมากกว่าเป็นความเห็นพ้องต้องกันหรือกระทั่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่เป็นหลักฐานในตัวบุคคลมากกว่าเป็นการลงความเห็นหรือนิยามความหมาย ซึ่งแนวคิดสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์นี้เองที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของแนวคิดสิทธิมนุษยชน (human rights) ในศตวรรษที่ 20

⁶Johari, *Contemporary Political Theory*, pp. 231-241.

2. ทฤษฎีเชิงกฎหมาย (Legal Theory)

ตามทฤษฎีดังกล่าวสิทธิมิได้เป็นทั้งสิ่งสมบูรณ์หรือถูกกำหนดจากธรรมชาติหรือพระเจ้าแต่เป็นผลผลิตของกฎหมายของรัฐ ดังนั้นรัฐจึงเป็นที่มาของสิทธิ รัฐจึงเป็นผู้สร้างกลไกในการรับประกันถึงการได้ใช้ประโยชน์จากสิทธิ สิทธิจึงเป็นสิ่งที่พลวัตและเปลี่ยนแปลงไปตามกฎหมาย ทฤษฎีเชิงกฎหมายนั้นพบได้ในแนวคิดของ Hobbes ผู้เห็นว่าสิทธิมีค่าเท่ากับอำนาจ ทฤษฎีสิทธิเชิงกฎหมายหรือทฤษฎีพื้นฐานสิทธิ (positive theory of rights) พบได้ชัดเจนในงานของ Bentham ผู้กล่าวถึงสิทธิธรรมชาติว่าเป็น "ความไร้สาระทางโวหาร" (rhetorical nonsense) และยืนยันว่าสิทธิเป็นผลผลิตของกฎหมายและสังคมองค์กร ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าสิทธิเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากหลักการอรรถประโยชน์ (principle of utility) และตอบสนองต่อสิ่งดังกล่าว สำหรับ Austin ได้บ่งชี้ว่าสิทธิทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสิทธิตามกฎหมายหรือสิทธิทางธรรมล้วนวางอยู่บนฐานของหน้าที่สัมพัทธ์ (relative duty) นั่นคือหน้าที่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มอื่นๆ มากกว่ากลุ่มที่สิทธินั้นดำรงอยู่และโดยหลักแล้วหน้าที่นั้นจะไม่ใช่แก่นแท้สำคัญ หากกฎหมายซึ่งมีผลเกี่ยวข้องในการกำหนดหน้าที่นั้นไม่ได้รับการรับรองจากอำนาจ ทัศนะของ Austin จึงเป็นไปในแนวทางเดียวกับ Spinoza ซึ่งเห็นว่าจะไม่มียุติธรรมหากปราศจากอำนาจที่จะคุ้มครองจุดหมายของสิทธินั้น และอำนาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการใช้กำลังบังคับ (coercive sanction) เพื่อให้มีการปฏิบัติตามหน้าที่ในสังคม

3. ทฤษฎีเชิงอุดมคติ (Idealistic Theory)

แนวทฤษฎีเชิงอุดมคติแตกต่างจากสองแนวทฤษฎีข้างต้น โดยทฤษฎีดังกล่าวนี้นิยามความหมายสิทธิในฐานะสิ่งจำเป็นอย่างแท้จริงต่อการบำรุงรักษาสภาวะทางวัตถุ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่และความสมบูรณ์ของปัจเจกภาพของมนุษย์ (human personality) และสิทธิที่สำคัญสูงสุดของมนุษย์ทุกคนก็คือสิทธิของความเป็นปัจเจกภาพ (right of personality) นั่นเอง โดยนัยนี้ถือว่าเป็นสิทธิและหน้าที่โดยเสรีของมนุษย์ทุกคนที่จะพัฒนาศักยภาพของตน สิทธิอื่นๆ ล้วนเป็นสิทธิเงื่อนไขซึ่งมีที่มาจากสิทธิของความเป็นปัจเจกภาพ งานปรัชญาของ Hegel มีอิทธิพลต่อแนวทฤษฎีนี้ค่อนข้างสูงโดยมีพื้นฐานความคิดที่ว่าสิทธิเป็นการแสดงออกมาภายนอกของเจตจำนงภายในเพื่อเสรีภาพของมนุษย์ เสรีภาพจึงเป็นทั้งแก่นสารและเป้าหมายของสิทธิซึ่งเป็นขอบเขตของ

เสรีภาพในรลคความเป็นจริง แนวทฤษฎีนี้จึงมองว่าสิทธิเป็นข้อเรียกร้องหรือความต้องการซึ่งวางอยู่บนเจตจำนงอันมีเหตุผลของมนุษย์ การตระหนักรู้ของมนุษย์ถึงความดีงามของตัวเอง (self) ของมนุษย์เป็นสิ่งเร้าไปสู่การรับรองผลประโยชน์ร่วมกัน (common interest) ซึ่งก่อให้เกิดระบบของสิทธิขึ้น ด้วยเหตุนี้สิทธิจึงได้รับการตระหนักรู้โดยเริ่มแรกจากสังคมและถูกแปรมาเป็นกฎหมายโดยรัฐ ดังที่ Bosanquet ยืนยันว่าสิทธิเป็นทั้งการอ้างอิงทางศีลธรรมและทางกฎหมาย สิทธิจึงมีรากฐานอยู่ในจิตใจของมนุษย์และเป็นอำนาจที่รับรองมนุษย์โดยชุมชน เพื่อที่ว่าทุกคนจะตระหนักถึงความดีงามร่วมกัน ซึ่งความดีของแต่ละบุคคลยังเป็นส่วนสำคัญโดยแท้จริง

4. ทฤษฎีเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Theory)

ทฤษฎีดังกล่าวมีสมมติฐานว่าสิทธิเป็นผลผลิตของเวลา สิทธิจึงตั้งอยู่บนฐานของประโยชน์ใช้สอยและธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคมที่มีมาเป็นเวลาช้านาน นักสังคมวิทยาอย่างเช่น MacIver บ่งชี้ว่าชนบทรรมนิยมมีบทบาทสำคัญในการสร้างสิทธิของประชาชน บทบัญญัติทางกฎหมายในปัจจุบันจึงเป็นผลของการตกผลึกของชนบทรรมนิยมแต่โบราณในรูปแบบของการรับรองทางกฎหมาย โดยมีรัฐเป็นผู้บังคับใช้ด้วยอำนาจตามกฎหมาย ชนบทรรมนิยมประเพณีจึงถือเป็นกฎหมายดั้งเดิม (primitive law) และในแนวคิดเรื่องสถาบันที่เป็นทางการของ Burke ได้ชี้ให้เห็นว่าสถาบันทางการเมืองได้ก่อให้เกิดระบบสิทธิและการปฏิบัติชนบทรรมนิยมที่หลากหลายซับซ้อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ก่อเกิดขึ้นมานับแต่อดีตและปรับตัวเข้ากับยุคปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง สิทธิจึงถือเป็นผลของชนบทรรมนิยมที่ก่อรูปขึ้นมาอย่างมั่นคงช้านาน

5. ทฤษฎีสวัสดิการสังคม (Social Welfare Theory)

ทฤษฎีนี้บ่งชี้โดยนัยว่าสิทธิเป็นผลผลิตของสังคมเท่าๆ กับที่มันได้ตั้งอยู่ในพื้นฐานของการพิจารณาถึงสวัสดิการสังคม สิทธิจึงเป็นสภาวะของความเป็นประโยชน์ทางสังคม สิทธิได้ทำให้ประโยชน์สูงสุดเป็นของคนส่วนใหญ่มากที่สุด แนวทฤษฎีดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในงานของ Bentham ผู้ซึ่งพัฒนาหลักการอรรถประโยชน์ (principle of utility) ขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นว่าระบบของสิทธิเป็นประโยชน์ทั้งกับปัจเจกบุคคลและสังคม สำหรับนักคิดที่สำคัญในแนวทฤษฎีนี้ เช่น Harold Laski ก็ได้ใช้หลักการอรรถประโยชน์นิยามนี้ในความหมายที่ว่าสิ่งที่เป็นตัวตรวจสอบคุณค่า

ของสิทธิ ก็คือ สวัสดิการสังคมนั่นเอง ประโยชน์ของสิทธิจึงได้แก่การที่สิทธินั้นมีคุณค่าต่อสมาชิกทุกคนในรัฐ

จากภาพรวมของทฤษฎีเรื่องสิทธิข้างต้นจะพบว่าแนวคิดเรื่องสิทธิสามารถจำแนกออกได้เป็นหลายแนวทาง ซึ่งต่างบ่งชี้ให้เห็นถึงแหล่งที่มาของสิทธิในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปคือมีที่มาจากธรรมชาติ (nature) บทบัญญัติทางกฎหมาย (law) เจตจำนงเสรี (free will) ขนบธรรมเนียม (custom) และ ประโยชน์ (utility) ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาและคุณลักษณะของสิทธิในลักษณะที่ต่างกันอีกด้วย

Benn และ Peters ชี้ว่า สิทธินั้นสามารถแบ่งได้ตามลักษณะที่มา และสถานะได้สองประเภทคือ

1. สิทธิทางกฎหมาย (legal rights)
2. สิทธิทางธรรม (moral rights)

โดยสิทธิประเภทแรกเกิดขึ้นและรับรองโดยสถาบันของรัฐ ส่วนประเภทที่สองเกิดขึ้นและรับรองโดยพลังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในสังคม แม้กระนั้นการยอมรับร่วมกันของสาธารณชนโดยตัวของมันเองมิได้เพียงพอต่อการบ่งชี้ความเป็นสิทธิทางธรรม แต่ภาวะดังกล่าวต้องถูกตัดสินจากเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ควรจะเป็นด้วย⁷

ซึ่งเจลิมเกียร์ติ คิวนวน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า สิทธิอาจแบ่งได้เป็นสองลักษณะคือ⁸

⁷S.I.Benn and R.S.Peters, Social Principles and the Democratic State (London: George Allen & Unwin Ltd., 1973), pp.93-94.

⁸เจลิมเกียร์ติ คิวนวน, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย, หน้า 57-58.

1. สัมพัทธ์ (relative) ตามแนวคิดที่พิจารณาสหิทธิมนุษยชนในแง่ที่เป็นสิทธิตาม
 กฎหมายในสังคม ซึ่งหมายความว่าสิทธินี้อาจแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม แต่ละกาลเวลา

2. สัมบูรณ์ (absolute) ไม่ขึ้นกับกาลเวลาและสถานที่ ถือเป็นสิทธิทางธรรมที่เป็น
 สากล เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ และต่างนับถือคุณค่าอันเท่าเทียมกันนั้นของ
 เพื่อนมนุษย์ สิทธิสัมบูรณ์นี้จึงอาจไปด้วยกันหรือขัดแย้งกับสิทธิตามกฎหมายก็ได้

นอกจากนี้ยังอาจจัดแบ่งประเภทสิทธิได้ตามลักษณะของกิจกรรมหรือผลประโยชน์ที่สิทธิ
 นั้นคุ้มครองอยู่ เช่น เราอาจแบ่งเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจ เช่น สิทธิที่จะทำงาน สิทธิในการได้รับ
 ค่าจ้าง สิทธิทางสังคม เช่น สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยยุติธรรม และสิทธิทางการ
 เมือง เช่น สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น⁹ และที่สำคัญคือ ยังอาจจัดแบ่งสิทธิของประชาชนได้ตามขนาด
 และลักษณะของผู้ถือสิทธินั้น ดังที่ Sanders ได้จำแนกความแตกต่างของสิทธิส่วนบุคคล
 (individual rights) สิทธิกลุ่ม (group rights) และสิทธิร่วม (collective rights)
 ไว้ดังนี้¹⁰

1. สิทธิส่วนบุคคล เป็นสิทธิที่สังคมยอมรับและเข้าใจกันทั่วไป เป็นสิทธิของบุคคลใน
 ด้านต่างๆ ที่พึงได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น เชื้อชาติ เพศ ความคิดความเชื่อ ภาษา ฐานะ
 เป็นต้น

2. สิทธิกลุ่ม เป็นผลรวมของสิทธิของสมาชิกแต่ละคนของกลุ่ม โดยองค์กรของกลุ่มมี
 ความชอบธรรมหรือจุดยืนในการยืนยันสิทธิในนามของมวลสมาชิก เงื่อนไขดังกล่าวเป็นข้อได้
 เปรียบขององค์กรเหนือปัจเจกบุคคลในการแก้ไขปัญหาการคุกคามสิทธิของสมาชิก อย่างไรก็ตาม

⁹Benn and Peters, Social Principles and the Democratic State,
 p.93.

¹⁰Douglas Sanders, "Collective Rights," Human Rights Quarterly
 13(1991): 368-369.

ขณะที่กลุ่มอาจใช้กิจกรรมร่วมกันนี้ต่อสู้กับการคุกคามสิทธิ แต่ข้อจำกัดสำคัญของสิทธิกลุ่มก็คือสิทธิดังกล่าวดำรงอยู่ขณะที่ปัญหาการคุกคามยังมีอยู่ ดังนั้นเมื่อปัญหาดังกล่าวสิ้นสุดลงกลุ่มก็จะยุติการเคลื่อนไหว

3. สิทธิร่วม เป็นสิทธิของกลุ่มที่มีเป้าหมายมากกว่าการแก้ปัญหาการคุกคามสิทธิของสมาชิก แต่ยังมีมุ่งที่จะป้องกันรักษาและพัฒนาคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนสืบต่อไปด้วย โดยกลุ่มจะมีตัวแทนหรือสถาบันที่สร้างขึ้นเพื่อสืบสานเป้าหมาย และดูแลรักษาสิทธิร่วมของกลุ่ม

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนิดกลุ่มของสิทธิดังกล่าวกับสิทธิประเภทต่างๆข้างต้นได้ทำให้นักคิดเรื่องสิทธิของประชาชนมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และยังก่อให้เกิดคำถามถึงความแตกต่างระหว่างแนวคิดสิทธิส่วนบุคคลกับแนวคิดสิทธิร่วมซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสิทธิชุมชน (community rights) ที่ทวีความสำคัญมากขึ้นในกระบวนการแบ่งสรรผลประโยชน์และทรัพยากรในปัจจุบันและเมื่อพิจารณาถึงข้อถกเถียงของแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนและปัจเจกบุคคลก็พบว่ามีกรณีถกเถียงอย่างจริงจังจนถึงกับเป็นสำนักคิดด้วย

Avineri และ De-Shalit ชี้ว่าในต้นคริสต์ทศวรรษที่ 1980 ได้เกิดการท้าทายอย่างแหลมคมและถึงแก่นต่อแนวคิดทฤษฎีนีโอคานเทียน (neo-Kantian) ซึ่งวางอยู่บนฐานความคิดแบบปัจเจกชนนิยม จากนักคิดที่เรียกกันว่านักคิดสำนักชุมชนนิยม (communitarians) แม้ในทศวรรษที่ 1970 จะมีการจุดประกายการถกเถียงในแวดวงนักคิดเสรีนิยม โดย John Rawls ซึ่งได้พยายามชี้ให้เห็นถึงปัญหาของกระแสความคิดเสรีนิยมในยุคสงครามเย็น (โดยเขาเห็นว่าการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับระบอบเสรีนิยมแบบเสียงข้างมากอาจทำให้เกิดการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนได้ Rawls จึงให้ความสำคัญกับหลักความเสมอภาคบนพื้นฐานความคิดของการมีหลักประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน) แต่กระนั้นแนวความคิดดังกล่าวยังคงพัฒนาขึ้นในความหมายของปัจเจกบุคคล

ความแตกต่างของแนวคิดทฤษฎีปัจเจกชนนิยม (individualism) และชุมชนนิยม (communitarianism) ปรากฏออกมาทั้งวิธีคิดและเป้าหมายเชิงคุณค่า ในด้านของวิธีคิดแม้ทั้งสองทฤษฎีจะเริ่มต้นด้วยภาพของปัจเจกบุคคล แต่นักคิดปัจเจกชนนิยมมองว่าบุคคลหรือตัวตนของ

บุคคลนั้นมีความสำคัญเหนือกว่าพื้นฐานทางสังคม ความเป็นคนๆ นั้นถือเป็นคนละสิ่งกับค่านิยมที่คนๆ นั้นมี และบุคคลมีอิสระที่จะตัดสินใจได้ด้วยมีเหตุผล ชุมชนในความคิดของสำนักปัจเจกชนนิยมจึงมีสถานะเป็นเครื่องมืออันการได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันหรือความเห็นพ้องกันของบุคคล ส่วนสำนักชุมชนนิยมกลับมองว่าพื้นฐานทางสังคมเป็นสิ่งที่ผูกติดกับตัวตนของบุคคลมาแต่ต้น บุคคลจึงถูกสร้างขึ้นโดยชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นส่วนหนึ่งอยู่ (ซึ่งปรากฏได้ทั้งในรูปของครอบครัว เผ่า ชุมชน หรือรัฐ) การแยกแยะหว่างค่านิยมกับตัวตนของบุคคลจึงไม่อาจกระทำได้ และด้วยวิธีคิดดังกล่าว การให้คุณค่ากับชุมชนและบุคคลระหว่างสองทฤษฎีนี้จึงมีความแตกต่างกัน นักคิดชุมชนนิยมเชื่อว่าชุมชนมีคุณค่าโดยตัวของมันเอง และเป็นสิ่งที่บุคคลจำเป็นต้องแสวงหาและไม่อาจปราศจากได้โดยธรรมชาติ ชุมชนได้ให้ความหมายทางจริยธรรมที่แท้จริงแก่บุคคลโดยได้สร้างค่านิยมร่วมกันขึ้นมาทั้งในรูปของความเชื่อ จริยธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม บุคคลจึงสามารถดำรงความเป็นตัวเขาได้เพียงในสังคมหรือวัฒนธรรมที่แน่นอน และส่งผลให้บุคคลมีความหวังใยในสังคม และสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม บรรทัดฐานและสถาบันในสังคมนั้นๆ ส่วนนักคิดปัจเจกชนนิยมให้ความหมายกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นหลัก โดยชุมชนอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ของแต่ละบุคคล การให้น้ำหนักกับคุณค่าร่วมกันของแต่ละสังคมเหนือบุคคลนั้นอาจนำไปสู่การคุกคามสิทธิเสรีภาพของบุคคลได้¹¹

ข้อถกเถียงของกระแสความคิดแบบปัจเจกชนนิยมกับชุมชนนิยมภายใต้พัฒนาการของระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยในบริบทสังคมตะวันตก ทำให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิวางอยู่บนฐานความคิดแบบปัจเจกชนนิยมมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักคิดเสรีนิยมได้ให้ความสำคัญอย่างมากกับความเป็นสากลทั่วไปของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน อีกทั้งสังคมตะวันตกก็พัฒนาขึ้นบนรากฐานของระบอบเสรีนิยมปัจเจกชนนิยมมาช้านาน แนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคลจึงเป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในระบบความสัมพันธ์ของสังคมตะวันตก การให้น้ำหนักกับชุมชน

¹¹Shlomo Avineri and Avner De-Shalit, "Introduction," in Communitarianism and Individualism, ed. Avineri and De-Shalit (New York: Oxford University Press, 1992), pp.1-11.

และหลักความดีส่วนรวม เนื้อปัจจัย เจกบุคคลของสำนักชุมชนนิยมจึงก่อให้เกิดข้อถกเถียงในประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานจากสำนักปัจเจกชนนิยมค่อนข้างมาก ขณะเดียวกันสำนักชุมชนนิยมกลับมองว่าการเพิกเฉยถึงความสำคัญของหลักความดีส่วนรวมซึ่งธำรงรักษาไว้โดยชุมชนจะนำไปสู่ความเสื่อมทรามทางศีลธรรมได้ นอกจากนี้สำนักชุมชนนิยมยังชี้ว่าชุมชนกลับนำมาซึ่งการขยายปริมาณผลของการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้กว้างขวางมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แนวคิดทฤษฎีชุมชนนิยมได้ก่อให้เกิดการพยายามทำความเข้าใจกับประเด็นเรื่องสิทธิอย่างรอบด้านมากขึ้น และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนในทางการเมืองมากยิ่งขึ้นและที่สำคัญก็คือความแตกต่างระหว่างหลักความดีส่วนรวมและหลักสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานก็อาจไม่ชัดเจนในบางระดับเช่นกัน เพราะหลักความดีส่วนรวมของสังคมนตะวันตกก็คือหลักความเป็นกลาง (neutrality) และเสรีภาพพื้นฐาน (liberties) ซึ่งก็เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับกระแสชุมชนนิยมซึ่งมีแนวโน้มไปในด้านสัมพัทธนิยมทางธรรม (moral relativism) ในระดับหนึ่ง ในกรณีของไทย ประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนถือได้ว่ามุ่งเน้นไปที่ชุมชนท้องถิ่น (local community) ซึ่งเป็นพื้นฐานทางสังคมของไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นส่วนสำคัญของข้อถกเถียงในเรื่องสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรของไทยในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องสิทธิสามารถพิจารณาได้จากหลายแง่มุม คืออาจพิจารณาได้ตามลักษณะกิจกรรมและผลประโยชน์ของสิทธินั้นหรือตามลักษณะของที่มาและสถานะของสิทธินั้น ซึ่งต่างก็มีปฏิสัมพันธ์กับแนวคิดทางทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไปด้วยในเวลาเดียวกัน ดังเช่น ทฤษฎีเสรีนิยมในศตวรรษที่ 17 เป็นพื้นฐานสำคัญต่อแนวคิดสิทธิธรรมชาติที่สะท้อนออกมา เช่นในรูปของสิทธิส่วนบุคคลและสิทธิในทรัพย์สิน ทฤษฎีอรรถประโยชน์มีอิทธิพลต่อแนวคิดสิทธิเชิงสัมพัทธ์หรือสิทธิทางกฎหมายและทฤษฎีสังคมนิยมมีอิทธิพลต่อแนวคิดสิทธิสวัสดิการสังคม สภาพดังกล่าวทำให้การศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเรื่องสิทธิของประชาชน ที่นอกจากจะพิจารณาถึงเงื่อนไขของอำนาจหน้าที่ตามคุณลักษณะของสมาชิกภาพของประชาคมทางการเมืองหนึ่งๆ แล้วจะต้องพิจารณาถึงความแตกต่างในประเด็นทางความคิดทฤษฎีที่เป็นส่วนสำคัญในการรับรองสิทธิของประชาชนในฐานะมนุษย์ชนอีกด้วย

สิทธิกับทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อความหมายกว้างๆ ของสิทธิหมายถึงข้อเรียกร้องหรือประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ตาม
ธรรมชาติ และ/หรือตามกฎหมาย การทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิกับทรัพยากร
ธรรมชาติ จึงควรที่จะพิจารณาถึงทรัพยากรธรรมชาติในฐานะที่เป็นผลประโยชน์หรือคุณค่าที่พึงมีพึง
ได้อย่างหนึ่งของคนในสังคม

งานของ Young ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาเรื่องคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่าง
น่าสนใจ Young เห็นว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีคุณลักษณะพิเศษที่ต่างไปจากผลประโยชน์หรือ
คุณค่าอื่นๆ คือเป็นผลผลิตจากกระบวนการทางธรรมชาติที่ส่วนใหญ่แล้วมนุษย์ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง
แต่มนุษย์ได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติตามความเห็น
ของ Young จึงแบ่งได้เป็นสองลักษณะคือ¹²

1. คุณค่าทางเศรษฐกิจ ในช่วงแรกๆ ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่มีเหลือเพื่อ
เทียบเท่าได้กับความต้องการของมนุษย์ จึงมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นสินค้าเสรี
(free goods) หรือทรัพย์สินส่วนรวม (common property) ตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์
จนต่อมาทรัพยากรธรรมชาติกลับมีสถานะเป็นทรัพยากรหายากอันเนื่องมาจากการใช้สอยอย่างเต็ม
ที่ของมนุษย์ คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะแรกจึงเรียกได้ว่าเป็นคุณค่าทางเครื่องมือ
(instrumental value) หรือคุณค่าทางอรรถประโยชน์ (utilitarian value) ซึ่งเกิดจาก
การประเมินคุณค่าทางสวัสดิการของมนุษย์ (human welfare)

2. คุณค่าตามธรรมชาติ (intrinsic value) หรือคุณค่าเชิงหน้าที่ (deontolo-
gical value) คือคุณค่าที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหน้าที่ในทางนิเวศวิทยาและความงดงามตาม

¹²Oran R.Young, Resource Regimes : Natural Resources and
Social Institutions (Berkeley: University of California Press, 1982),
pp.2-6.

ธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากคุณค่าหรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะของปัจจัยการผลิต

Young เชื่อว่าคุณค่าทั้งสองของทรัพยากรธรรมชาติมักจะมีความขัดแย้งกัน

Young เห็นว่ากรอบความคิดที่สำคัญในเรื่องการใช้ประโยชน์ หรือคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอาจแบ่งได้เป็นสองแนวทาง

กรอบความคิดแรกเป็นกระแสความคิดที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ โครงสร้างการวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์จุลภาคนีโอคลาสสิก (neoclassical microeconomics) ซึ่งมองทรัพยากรธรรมชาติในรูปของต้นทุนทางสังคม และคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะแรก โดยมีสมมติฐานที่สำคัญสองประการคือ

1. การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรเกิดขึ้นจากปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อหาประโยชน์สูงสุดโดยผ่านกลไกตลาดแข่งขัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการแบ่งสรรทรัพยากรที่สนองตอบภาวะสมดุลทางสังคม

2. รัฐควรที่จะมีบทบาทในการคุ้มครองและสนับสนุนกลไกตลาดดังกล่าวโดยหลีกเลี่ยงการแทรกแซงที่ไม่จำเป็น

ส่วนอีกแนวทางหนึ่งมองประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติในกรอบคิดเชิงนิเวศวิทยา (ecological perspective) โดยคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่สองเป็นหลัก และมองว่ารัฐควรมีบทบาทสำคัญในการป้องกันรักษาระบบนิเวศน์และความสมดุลทางธรรมชาติมากกว่าการมุ่งเน้นประสิทธิภาพในการแบ่งสรรผลประโยชน์

Young เห็นว่า กรอบความคิดทั้งสองแนวทางล้วนมีปัญหาพื้นฐานในตัวเอง โดยที่การมองทรัพยากรธรรมชาติแต่ในรูปของวัตถุ สิ้นค้าในตลาดแข่งขันทำให้เกิดการมองข้ามผลกระทบต่อคุณค่าตามความเป็นจริงของทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนมุมมองทางด้านนิเวศวิทยาก็ไม่สามารถ

เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความสมดุลทางนิเวศกับผลประโยชน์ทางสวัสดิการของมนุษย์ในสังคมได้อย่างเหมาะสม¹³

นอกจากนี้แม้กรอบความคิดทั้ง 2 จะมีความแตกต่างกันอย่างมาก แต่ Young ก็เห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจก็คือทั้งสองแนวทางต่างวางอยู่บนสมมติฐานที่ว่ารัฐเป็นเป้าหมายสำคัญในการเป็นผู้กระทำการที่มีความสามารถในการเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งอย่างมีเหตุผล ซึ่ง Young เห็นว่าในความเป็นจริงแล้ว รัฐไม่ใช่ผู้กระทำการหลักในการเลือกทิศทางใดอย่างมีเหตุผลเพื่อให้เกิดคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งสูงสุด แต่รัฐเป็นกรอบทางสถาบันหรือกรอบทางความคิดในเรื่องสิทธิและกฎเกณฑ์ ซึ่งมีคนกลุ่มต่างๆ ที่มีผลประโยชน์แตกต่างกันแข่งขันกันเข้ามามีส่วนในกระบวนการกำหนดนโยบาย ทำให้นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ต่อรองระหว่างกลุ่มพลังต่างๆ รัฐจึงไม่สามารถกำหนดทิศทางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามเหตุผลของแนวทางใดได้โดยเฉพา¹⁴

อย่างไรก็ดี ยังเป็นที่น่าสงสัยว่าในกรณีไทยนั้น นโยบายสาธารณะเป็นผลผลิตของการต่อรองระหว่างกลุ่มพลังที่แตกต่างหลากหลายมากน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ดีงานของ Young ได้ชี้ให้เห็นว่าคุณค่าหรือประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะพิเศษสองประการ คือมีทั้งคุณค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะแตกต่างจากทรัพยากรทั่วไป การใช้กรอบความคิดในการศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่คำนึงถึงเฉพาะคุณค่าด้านใดด้านหนึ่ง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่อการทำความเข้าใจถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในสภาพความเป็นจริง

¹³Ibid., pp.10-13.

¹⁴Ibid., pp.14-15.

เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเป็นประโยชน์หรือคุณค่าอย่างหนึ่งของสังคม สิทธิจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรับรองการได้มาหรือการเข้าถึงประโยชน์หรือคุณค่าในกระบวนการแบ่งสรร หรือจัดการผลประโยชน์ดังกล่าวของคนในสังคม

Young ชี้ว่าแก่นสำคัญของระบอบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (resource regime) ทุกระบอบก็คือโครงสร้างของสิทธิและกฎเกณฑ์ซึ่งแตกต่างกันไปทั้งคุณลักษณะและเนื้อหา โครงสร้างดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดทั้งลักษณะของระบอบและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของสมาชิกในระบอบนั้น

สิทธิคือสิ่งที่ผู้กระทำ (ปัจเจกบุคคล หรืออื่นๆ) ได้รับเจตนาของการครอบครองบทบาทที่ได้รับการยอมรับหนึ่งใด ส่วนกฎเกณฑ์เป็นแนวทางการปฏิบัติ เป็นมาตรฐานที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติซึ่งสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งควรจะทำหรือไม่กระทำที่เหมาะสมกับสถานการณ์

Young ชี้ว่า สิทธิในทรัพย์สิน (property rights) เป็นสิทธิประเภทที่สำคัญที่สุดที่เกี่ยวข้องกับระบอบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิในทรัพย์สินคือการได้มาซึ่งความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ (ownership) ซึ่งเกิดขึ้นโดยสัมพันธ์กับสิ่งใดๆ ก็ตามที่สามารถเป็นเจ้าของได้ สิทธิในทรัพย์สินจะเป็นหลักประกันสำหรับเจ้าของถึงโอกาสในการได้ใช้ประโยชน์โดยไม่ถูกคุกคามจากผู้อื่นที่ไม่มีอำนาจหน้าที่ใช้ประโยชน์ ในขณะที่สิทธิดังกล่าวยังเกี่ยวข้องไปถึงข้อจำกัดในการการใช้ประโยชน์ทรัพย์สินของผู้เป็นเจ้าของเอง¹⁵ ในทัศนะของ Young สิทธิในทรัพย์สินจึงเป็นกลไกอันสำคัญต่อการเข้าถึงผลประโยชน์หรือคุณค่าในกระบวนการจัดการทรัพยากร และในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์เพื่อมิให้ละเมิดสิทธิของสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมด้วย

¹⁵Ibid., pp.20-21.

Reeve ชี้ว่าในความเป็นจริงแล้ว ความเป็นเจ้าของโดยเด็ดขาดสมบูรณ์ (absolute ownership) ไม่มี เนื่องจากกฎหมายจะเป็นที่มาของข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินจึงครอบคลุมทั้งสิทธิ (rights) และความรับผิดชอบ (liability) ทรัพย์สินนั้น อันได้แก่ สิทธิในการใช้สอย การจัดการ การครอบครอง การได้มาซึ่งรายได้ ความมั่นคงในชีวิต การเป็นทุนทรัพย์ สิทธิในการโอนให้เป็นมรดก การเป็นเจ้าของโดยไม่มีเวลาจำกัด ข้อจำกัดมิให้ใช้ประโยชน์โดยก่อให้เกิดความเสียหายกับผู้อื่น การรับผิดชอบในการยกเลิกความเป็นเจ้าของ เช่น ใช้ชำระหนี้ อำนาจในการเรียกสิทธิใช้ประโยชน์กลับคืน และแม้ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินจะไม่มีสิทธิเสรีภาพในกรรมสิทธิ์โดยเด็ดขาด แต่เจ้าของกรรมสิทธิ์ก็มีความสัมพันธ์ทางกฎหมายกับทรัพย์สินและมีสิทธิใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินนั้นมากที่สุด ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินจึงอาจให้สิทธิผู้อื่นในการใช้สอย และจัดการดูแลในระยะเวลาหนึ่งหรือในเงื่อนไขขกติกาหนึ่งรายยังมีสิทธิความเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นอยู่ และมีสิทธิในการเรียกสิทธิใช้ประโยชน์นั้นกลับคืนได้ตามเงื่อนไขขกติกาที่วางไว้¹⁶

Heywood เห็นว่าโดยความเป็นจริงแล้วทรัพย์สิน (property) เป็นสถาบันทางสังคม อีกทั้งถูกนิยามกำหนดโดยวัฒนธรรม ความเห็นส่วนรวมและที่สำคัญคือกฎหมาย การบ่งชี้ถึงสิ่งใดในฐานะของทรัพย์สินก็คือ การอธิบายถึงความสัมพันธ์ของความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ซึ่งดำรงอยู่ระหว่างสิ่งๆ นั้นกับบุคคลหรือกลุ่มซึ่งเป็นเจ้าของสิ่งนั้น ดังนั้นทรัพย์สินจึงเป็นข้ออ้างที่ได้กำหนดขึ้นและมีกำลังบังคับถึงสิ่งที่ครอบครองอยู่ ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินจึงสะท้อนออกมาในรูปของการมีสิทธิและอำนาจเหนือสิ่งหนึ่งๆ และการยอมรับถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในความสัมพันธ์กับสิ่งๆ นั้น ทรัพย์สินจึงครอบคลุมทั้งความสามารถที่จะใช้ประโยชน์และขายโอนสิ่งหนึ่งๆ และอาจรวมถึงความรับผิดชอบในการดูแลรักษาสิ่งๆ นั้นด้วย¹⁷

¹⁶Andrew Reeve, Property (London: Macmillan, 1986), pp.19-21.

¹⁷Andrew Heywood, Political Ideas and Concepts: An Introduction, (London: Macmillan, 1994), pp.257-258.

Heywood ได้จัดแบ่งรูปแบบทรัพย์สินออกเป็นสามประเภท โดยชี้ว่าแต่ละรูปแบบมีลักษณะ
 เนื้อหาที่แตกต่างกัน ทั้งยังถูกนิยามโดยการอ้างอิงถึงแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์และจรรยาบรรณที่
 แตกต่างกันไปด้วย รูปแบบทรัพย์สินประเภทดังกล่าวได้แก่¹⁸

1. ทรัพย์สินส่วนตัว (private property)

Heywood เห็นว่า แนวคิดเรื่องทรัพย์สินส่วนตัวหรือทรัพย์สินเอกชนวางรากฐานอยู่บน
 วัฒนธรรมตะวันตกอย่างลึกซึ้ง โดยมีลักษณะพิเศษดังที่ C.B. Macpherson ชี้ว่าทรัพย์สินส่วนตัว
 มีสถานะเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลหรือสถาบันในการกันมิให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากบางสิ่ง แต่สิทธิ
 ดังกล่าวมิได้ปฏิเสธการเข้าถึงผลประโยชน์ของผู้อื่นโดยสิ้นเชิง เพียงแต่จะต้องอยู่ภายใต้การ
 อนุญาตโดยอำนาจของผู้เป็นเจ้าของ แนวคิดที่มองทรัพย์สินเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว (private
 ownership) ได้พัฒนาขึ้นในต้นยุคใหม่ และกลายเป็นหลักสำคัญของการเติบโตของระบบตลาด
 หรือระเบียบทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทฤษฎีเสรีนิยมและอนุรักษนิยมจึงเป็นกรอบความคิดที่
 สำคัญของแนวคิดทรัพย์สินส่วนตัว

Heywood ชี้ว่าความคิดที่ว่าทรัพย์สินส่วนตัวเป็นสิ่งจูงใจของแรงงานได้ถูกเชื่อมโยงกับ
 แนวคิดสิทธิธรรมชาติ และได้พัฒนาต่อมาโดยนักคิดสำนักอรรถประโยชน์นิยมและนักทฤษฎีทางเศรษฐ
 ศาสตร์ ซึ่งเห็นว่าทรัพย์สินส่วนตัววางอยู่บนหลักประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ และเห็นว่าเฉพาะ
 ในรูปของทรัพย์สินส่วนตัวเท่านั้นที่จะมีความเป็นไปได้ในการได้มาและใช้สอยเพื่อความมั่งคั่งทาง
 เศรษฐกิจ และยังชี้ว่าในกลไกการแข่งขันทางตลาด ทรัพย์สินส่วนตัวจะเป็นหลักประกันว่า
 ทรัพยากรทางเศรษฐกิจจะถูกนำไปใช้ประโยชน์สูงสุด โดยถือว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมีส่วนทำให้
 บุคคลมีอิสรภาพ และสามารถพึ่งพาตนเอง ดังเช่นที่ Fridernich Hayek ชี้ว่า กรรมสิทธิ์ใน
 ทรัพย์สินเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของเสรีภาพ และเสรีภาพส่วนบุคคลจะสามารถดำรงอยู่ได้ก็เฉพาะ
 ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเท่านั้น การรุกรานทรัพย์สินส่วนตัวและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจจึงเป็นที่มา
 ของการกดขี่แบบเผด็จการ

¹⁸Ibid., pp.258-265.

ส่วนแนวคิดด้านตรงข้ามกับแนวคิดทรัพย์สินส่วนตัวนั้น Heywood ชี้ว่าโดยทั่วไปได้แก่แนวคิดสังคมนิยม ซึ่งมองว่าทรัพย์สินส่วนบุคคลกลับเป็นตัวการที่คุกคามเสรีภาพ การมีสิทธิในทรัพย์สินอย่างใดไม่มีขีดจำกัดสามารถที่จะนำไปสู่การแบ่งสรรความมั่งคั่งอย่างไม่เท่าเทียมกัน

ทรัพย์สินจึงอาจกลายเป็นเครื่องมือในการควบคุมกดขี่ผู้อื่นได้ นักทฤษฎีสังคมนิยมส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพย์สินส่วนตัวเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัวและลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และสำหรับนักคิดแนวอนุรักษนิยมเองก็ไม่สนับสนุนสิทธิในทรัพย์สินแบบสุดขีด แต่ยอมรับว่าสิทธิในทรัพย์สินจะต้องอยู่ในหลักเหตุผลของความมั่นคงและสืบทอด หมายความว่าทรัพย์สินเป็นสิ่งตกทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทรัพย์สินมิได้เป็นสิ่งที่จำกัดเฉพาะกับปัจเจกบุคคลโดยสิ้นเชิง ผู้เป็นเจ้าของต้องมีหน้าที่ในการดูแลรักษาและอาจรวมไปถึงการเพิ่มความมั่งคั่งรุ่งเรือง เพื่อประโยชน์กับคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย

2. ทรัพย์สินส่วนรวม (common property)

Heywood เห็นว่าทรัพย์สินส่วนรวมอาจนิยามได้ในสถานะของสิทธิที่ไม่เกิดกันผู้อื่นจากการใช้ประโยชน์ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสิทธิในการเข้าถึงทรัพย์สินร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหนึ่งๆ ซึ่งไม่มีสมาชิกคนใดได้รับสิทธิในการดึงส่วนหนึ่งส่วนใดของทรัพย์สินออกไปเป็นของส่วนตัวและกีดกันผู้อื่นจากการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินนั้น แต่มิได้หมายความว่าไม่มีใครถูกกีดกันจากการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินส่วนรวม เนื่องจากสิทธิของกรรมสิทธิ์ร่วมกันนี้จะจำกัดอยู่เฉพาะกับสมาชิกกลุ่มหนึ่งๆ เช่น กลุ่มคนงาน คอมมูน ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น

Heywood เห็นว่าแนวคิดเรื่องทรัพย์สินส่วนรวมได้ถูกพัฒนาโดยนักทฤษฎีสังคมนิยมและนักทฤษฎีชุมชนอนาธิปไตยโดยมองว่าทรัพย์สินส่วนรวมให้ความสำคัญกับแรงงานในฐานะของกิจกรรมร่วมหรือกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มทางสังคมมากกว่าเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลโดยอิสระ ระบบกรรมสิทธิ์ร่วม (common ownership) จึงเชื่อถือในสัญญาประชาคมเชิงสังคมและการร่วมมือกันของคนธรรมดาสามัญ ทรัพย์สินและผลที่ได้จากการผลิตจึงควรถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของส่วนรวม แนวคิดทรัพย์สินส่วนรวมมักถูกวิจารณ์ว่าได้ทำลายความเป็นส่วนบุคคลและสร้างความไม่มั่นคงให้กับสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งยังถูกมองว่าเป็นระบบที่ไร้ประสิทธิภาพเนื่องจากไม่สร้างแรงจูงใจในการทำงานให้กับปัจเจกบุคคล และไม่มีกลไกในการจำกัดควบคุมการใช้

ประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนรวมที่เป็นทรัพยากรที่มีจำกัดจนอาจก่อให้เกิดโรคนาฏกรรมของทรัพย์สินส่วนรวม (tragedy of the commons) ได้

อย่างไรก็ตามในประเด็นเรื่องกรรมสิทธิ์นั้น นักทฤษฎีสังคมนิยมบางส่วนได้แยกทรัพย์สินในการผลิตและทรัพย์สินส่วนบุคคลออกจากกัน โดยชี้ว่าประเภทแรกควรเป็นของส่วนรวม ส่วนประเภทหลังซึ่งรวมถึงแบบแผนในการบริโภคควรเป็นเรื่องส่วนบุคคล

ส่วนประเด็นเรื่องกลไกควบคุมการใช้ประโยชน์นั้น Young ได้แบ่งระบบทรัพย์สินส่วนรวมออกเป็นสองแบบ โดยแบบแรกเป็นระบบที่ไม่มีกฎเข้มงวดในการใช้ประโยชน์ ส่วนแบบที่สองเป็นระบบที่มีกฎเข้มงวดในการใช้สอยของสมาชิก ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแบ่งสรรผลประโยชน์ การจำกัดการใช้สอยและการดูแลรักษาทรัพย์สินนั้น เป็นต้น และอาจพัฒนาไปถึงขั้นของการจัดระบบอำนาจหน้าที่ในการดูแลจัดการทรัพย์สินนั้น ในแง่ที่ทรัพย์สินส่วนรวมจึงอาจเกี่ยวพันไปถึงกฎเกณฑ์ในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน นอกเหนือจากความสามารถของสมาชิกในการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินส่วนรวม¹⁹

3. ทรัพย์สินของรัฐหรือทรัพย์สินสาธารณะ (state property)

แนวคิดเรื่องทรัพย์สินส่วนรวมและทรัพย์สินของรัฐมักก่อให้เกิดความคลุมเครือต่อความเข้าใจ ความหมายของกรรมสิทธิ์สาธารณะ (public ownership) มักอ้างอิงถึงทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของร่วมกันโดยพลเมืองทั้งหมด แต่ในทางปฏิบัติแล้วหมายถึงทรัพย์สินซึ่งรัฐเป็นเจ้าของและเป็นผู้ควบคุมดูแล การทำให้เป็นทรัพย์สินของชาติ (nationalisation) จึงหมายถึงการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ของชาติโดยผ่านระบบการควบคุมดูแลของรัฐ รัฐหรือรัฐบาลจึงเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมและปฏิบัติงานในนามของประชาชนเพื่อประโยชน์สาธารณะ ดังนั้นทรัพย์สิน

¹⁹Young, Resource Regimes: Natural Resources and Social Institutions, p.22.

สาธารณะในลักษณะหนึ่งจึงคล้ายกับทรัพย์สินส่วนตัวคือประชาชนทั่วไปไม่มีสิทธิใช้สอย ยกเว้นแต่รัฐจะอนุญาต อย่างไรก็ตามระบบทรัพย์สินของรัฐก็แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม บางสังคมทรัพย์สินของรัฐมีขอบเขตเฉพาะผูกอยู่กับหน้าที่การบริหารปกครองประเทศ บางสังคมทรัพย์สินของรัฐครอบคลุมไปถึงทรัพยากรทาง เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมทั้งหมด แนวคิดทรัพย์สินของรัฐก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อยู่มากเช่นกันว่าการที่ทรัพยากรอยู่ภายใต้การควบคุมกำกับโดยกลไกรัฐอาจเป็นเหตุให้เกิดความแปลกแยกในหมู่ประชาชนในสังคมได้ เนื่องจากทรัพย์สินของรัฐวางอยู่บนฐานของการวางแผนทางเศรษฐกิจในระบบเหตุผลนิยมและรวมศูนย์ซึ่งก่อให้เกิดแนวโน้มในการแยกตัวของผลประโยชน์ของรัฐออกไปต่างหากจากผลประโยชน์ของคนในสังคม

นอกจากนี้แล้ว ขณะทำงานของ Young ป่งชี้ว่าสิทธิในทรัพย์สินเป็นสิทธิอันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างสิทธิอำนาจของเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการเข้าถึงและใช้สอยจัดการทรัพยากรเหล่านั้น แต่ Young ก็ได้กล่าวถึงสิทธิอีกประเภทหนึ่งคือ สิทธิใช้ประโยชน์ (use rights) หรือการได้มาซึ่งการเข้าถึงประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติหนึ่งๆ ซึ่งเป็นสิทธิที่รัฐให้การยอมรับเป็นการได้ใช้ประโยชน์ที่ปราศจากความเป็นเจ้าของ บางครั้งสิทธิในรูปแบบนี้ยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มทางสังคมหนึ่งๆ ดังกรณีของสิทธิในการยังชีพของชนพื้นเมือง เช่น สิทธิในการทำประมงในพื้นที่ที่กำหนดไว้ หรืออีกทางหนึ่งสิทธิใช้ประโยชน์อาจเกิดขึ้นจากการสร้างพันธะสัญญาในรูปแบบของการอนุญาต หรือการให้เช่าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของรัฐ²⁰ และสำหรับ Reeve ก็เห็นว่าสิทธิดังกล่าว ซึ่งได้แก่การได้ใช้สอยประโยชน์ (use) และ อาจรวมถึงการดูแลจัดการ (management) อาจมีอยู่ได้ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินประเภทต่างๆ²¹

Young เห็นว่า สิทธิใช้ประโยชน์นั้นอาจเรียกได้ว่าเป็นสิทธิในการได้รับประโยชน์สุข (enjoyment rights) หรือการได้สิทธิซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์สุขจากทรัพยากรธรรมชาติ

²⁰Ibid., p.23

²¹Reeve, Property, pp.13-14, 34.

ซึ่งสิทธิดังกล่าวก็มีอยู่ได้ แม้จะปราศจากความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรนั้น สิทธิในการได้รับประโยชน์อาจวางอยู่บนจารีตประเพณี หรือการจัดการเชิงสัญญาทางกฎหมายได้ เช่นเดียวกับสิทธิใช้ประโยชน์ ยิ่งกว่านั้นยังมีแนวโน้มที่จะเชื่อมโยงสิทธิดังกล่าวเข้ากับความเป็นพลเมืองในชุมชนหรือสมาชิกของมนุษยชาติด้วย²²

สิทธิใช้สอยประโยชน์ จึงเป็นสิทธิลักษณะหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นอกเหนือไปจากสิทธิในทรัพย์สิน

ความแตกต่างของลักษณะเนื้อหาของระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สิน หรือสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าวมานี้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงในแนวคิดเรื่องทรัพย์สินในหลายแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างแนวคิดทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินส่วนรวม ทั้งในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างระบบคุณค่าของทรัพย์สินกับธรรมชาติและกิจกรรมของมนุษย์ในสังคม และสิทธิอำนาจของประชาชนในการเข้าถึงทรัพยากรของแต่ละระบบทรัพย์สิน

Epstein ชี้ให้เห็นถึงข้อขัดแย้งระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินส่วนรวมโดยระบุว่านักคิดแนวทรัพย์สินส่วนตัว ดังเช่น Locke มองว่า ทรัพย์สินเป็นของมนุษย์โดยธรรมชาติ แนวคิดของ Locke จึงตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่ารูปแบบของทรัพย์สินส่วนตัว เป็นสิ่งที่มั่นคงและพึงปรารถนาของมนุษย์ ส่วนทรัพย์สินส่วนรวมนั้นเป็นไปในทางตรงกันข้ามคืออยู่ในสถานะที่ไม่มั่นคงและไม่พึงปรารถนาดังนั้นจึงควรเปลี่ยนทรัพย์สินส่วนรวมทั้งหมดให้อยู่ในรูปของทรัพย์สินส่วนตัว แต่สำหรับนักปรัชญาเสรีนิยมที่นิยมทรัพย์สินส่วนรวมอย่าง Rousseau กลับเห็นว่าทรัพย์สินส่วนตัวไม่เหมาะสมที่ถูกต้องในระยะยาวแต่เป็นการจัดการทรัพย์สินที่เห็นแก่ตัว เสื่อมทรามและฉาบฉวย Rousseau เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของมนุษย์ทั้งมวลมิใช่ของคนใดคนหนึ่ง ทรัพยากรธรรมชาติจึงถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม

²²Young, Resource Regimes: Natural Resources and Social Institutions, p.23.

งานของ Epstein ยังได้ชี้ถึงข้อจำกัดของแต่ละแนวคิดโดยชี้ปัญหาของการใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งในการจัดระบบทรัพย์สินทั้งหมด โดยมีได้ประเมินถึงข้อดีข้อเสียในแต่ละสภาพการณ์ อานาจนการกันผู้อื่นจากการใช้ประโยชน์ของทรัพย์สินส่วนตัวอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวมได้ ในขณะที่ทรัพย์สินบางอย่างที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติหากแต่พัฒนาขึ้นโดยแรงงานการผลิตของมนุษย์ การที่ทรัพย์สินดังกล่าวอยู่ในรูปของกรรมสิทธิ์ร่วมซึ่งไม่มีบุคคลใดเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์จึงอาจลดแรงจูงใจในการผลิตและการค้าทรัพย์สินนั้น²³

อย่างไรก็ดีงานของ Epstein จะให้น้ำหนักกับความขัดแย้งระหว่างระบบทรัพย์สินส่วนรวมกับทรัพย์สินส่วนตัวเป็นหลัก โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับระบบทรัพย์สินของรัฐเท่าใดนัก ทรัพย์สินของรัฐถูกมองอยู่ในรูปของสาธารณะสมบัติที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ และค่อนข้างมีลักษณะเป็นสาธารณะประโยชน์ เช่นเดียวกับทรัพย์สินส่วนรวม เพียงแต่มีรัฐทำหน้าที่เป็นเจ้าของ ดูแลป้องกันและควบคุมการเข้าถึงประโยชน์ใช้สอย ทรัพย์สินส่วนรวมในงานของ Epstein จึงมีความหมายกว้างๆ และไม่สะท้อนความแตกต่างจากทรัพย์สินของรัฐมากนัก

ส่วนงานของ Reeve ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทรัพย์สินและสิทธิเสรีภาพ Reeve ก็เห็นว่าข้อถกเถียงระหว่างทฤษฎีมาร์กซิสต์และทฤษฎีทุนนิยมเป็นพื้นฐานความขัดแย้งเรื่องทรัพย์สินที่สำคัญโดยอาจบ่งชี้ได้ว่านักทฤษฎีทุนนิยมเสรีมีฐานความคิดที่ผูกติดกับระบบทรัพย์สินส่วนตัว และมองว่าทรัพย์สินส่วนตัวเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ส่วนนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ปฏิเสธทรัพย์สินส่วนตัว สนับสนุนทรัพย์สินส่วนรวมและเน้นบทบาทของรัฐในการจัดระบบทรัพย์สิน แต่ Reeve ก็ชี้ว่าทั้งแนวทฤษฎีทุนนิยมและทฤษฎีมาร์กซิสต์ต่างมีรูปแบบที่หลากหลายซึ่งอาจมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไปได้ และ Reeve ยังเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพย์สินและสิทธิเสรีภาพมีความสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะแบ่งจำแนกรูปแบบอย่างผิวเผิน เนื่องจากแนวคิดเรื่องเสรีภาพอาจแบ่งได้หลายแนวทางซึ่งให้ความสำคัญกับระบบทรัพย์สินในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป²⁴

²³Richard A. Epstein, "On the Optimal Mix of Private and Common Property," Philosophy and Social Policy 11(1994): 17-23.

²⁴Reeve, Property, pp.101-105.

นอกจากนั้น แม้ Reeve จะเห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินสาธารณะหรือทรัพย์สินของรัฐเป็นประเด็นถกเถียงหลัก²⁵ แต่ Reeve ก็ชี้เช่นเดียวกับ Heywood ว่าทรัพย์สินส่วนรวมหรือทรัพย์สินชุมชน (community property) บางประเภทไม่จำเป็นต้องเป็นทรัพย์สินของรัฐอย่างที่เข้าใจกัน โดยทรัพย์สินส่วนรวมทำให้สิทธิในการใช้ประโยชน์และอาจรวมถึงการจัดการแก่บุคคลเฉพาะกลุ่ม และขณะที่ทรัพย์สินของรัฐหรือทรัพย์สินสาธารณะอาจต้องการการควบคุมดูแลจากรัฐ ทรัพย์สินส่วนรวมอาจไม่ต้องการสิ่งนี้²⁶

แต่กระนั้น Reeve ยังมองการจัดประเภทของระบบทรัพย์สินแตกต่างไปจาก Heywood แม้ Reeve จะเห็นว่า ทรัพย์สินสาธารณะ (public property) และทรัพย์สินของรัฐ (state property) สามารถเปลี่ยนรูประหว่างกันได้ และมีลักษณะร่วมกันตรงที่ต่างปฏิเสธความเป็นเจ้าของและการได้สิทธิใช้สอยประโยชน์เฉพาะส่วนบุคคล แต่ Reeve ก็ชี้ว่าทรัพย์สินสาธารณะและทรัพย์สินของรัฐก็มีความแตกต่างกัน ทรัพย์สินของรัฐมีลักษณะเป็นทรัพย์สินที่รัฐส่วนกลางเป็นเจ้าของของกรรมสิทธิ์ มีอำนาจจัดการและควบคุมเพื่อประโยชน์ของพลเมืองหรือชุมชนต่างๆ ส่วนทรัพย์สินสาธารณะหมายถึงทรัพย์สินที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ซึ่ง Reeve มองว่าทรัพย์สินสาธารณะก็คือทรัพย์สินส่วนรวมรูปหนึ่งนั่นเอง²⁷

Reeve เห็นว่า 'สาธารณะ' เป็นหน่วยสังคมที่มีลักษณะคลุมเครือโดยดูเสมือนว่าหมายถึงคนทั่วไปหรือไม่เฉพาะกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด สมาชิกของ 'สาธารณะ' นั้นจึงกำหนดซึ่งลงไปได้ยาก ผู้ที่จะใช้สอยทรัพย์สินนั้นอาจไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติพิเศษในการเข้าถึงทรัพย์สินนั้น แต่กระนั้นก็อาจมีกฎเกณฑ์ในการควบคุมสมาชิกในการเข้าถึงประโยชน์ของทรัพย์สินนั้นได้ Reeve ชี้ว่าสิทธิใช้ประโยชน์ (right of use) เป็นสิ่งที่มีเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนต่างๆ ได้แต่ไม่ได้หมายความว่ากรรมสิทธิ์ทรัพย์สินจะเป็นของคนกลุ่มนั้น คนกลุ่มนั้นไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินสาธารณะ

²⁵Ibid., p.30.

²⁶Ibid., p.34.

²⁷Ibid., p.32.

นั้นร่วมกันตามกฎหมาย แต่ทรัพย์สินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของหน่วยการปกครองท้องถิ่น (local authority) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดูแลรับผิดชอบทรัพย์สินนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชน ในแง่ี่ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินสาธารณะของชุมชน จึงหมายถึงการที่ทรัพย์สินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั่นเอง แม้ว่าความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์นั้นอาจอยู่ภายใต้โครงสร้างของความรับผิดชอบต่อสาธารณชนก็ตาม²⁸

อย่างไรก็ตาม Reeve เห็นว่าระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินในปัจจุบันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์กับระบบทรัพย์สินและระบบกฎหมายในอดีตด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับระบบกฎหมายซึ่งมีที่มาจากขนบธรรมเนียมประเพณี (common law) ในการบริหารจัดการทรัพย์สิน และได้รับอิทธิพลจากแนวคิดฟิวคัล หรือ ขุนนางเจ้าที่ดิน (feudal) ในอีกทางหนึ่ง²⁹

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ชี้ว่าในระบบการผลิตของสังคมฟิวคัลนั้น คือ ลักษณะที่กรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเจ้าที่ดิน เจ้าที่ดินให้ที่ดินแก่ไพร่ทากินโดยการทำเช่าและเก็บค่าเช่าในรูปของส่วยแรงงานและผลผลิตสืบต่อจากชั่วอายุหนึ่ง ชาวนาส่วนใหญ่จึงไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทากินส่วนที่เหลือเป็นชาวนาเจ้าของที่ดินขยายค่อมซึ่งมีจำนวนน้อย ซึ่งในแมนเนอร์ (Manor) หรือที่ดินของเจ้าที่ดินหนึ่งๆ นั้นมีที่ดินสามประเภท คือที่ดินที่เจ้าของที่ดินทำการเพาะปลูกเอง (demesne) โดยจ้างแรงงานเกณฑ์ของไพร่ ที่ดินที่ไพร่เช่าทากิน (manse) และที่ดินส่วนรวม (common) ที่เจ้าที่ดินและไพร่ใช้ร่วมกัน เช่น ไร่เลี้ยงสัตว์ ส่วสัตว์ ซึ่งโดยมากมักเป็นทุ่งหญ้าหรือป่าที่ยังมิได้บุกเบิกทำการเกษตร³⁰

ที่ดินส่วนกลางนี้เองเป็นที่มาสำคัญของแนวคิดเรื่องทรัพย์สินส่วนรวม (common property) ในรูปของทรัพย์สินชุมชน (community property) Reeve ชี้ว่าระบบทรัพย์สิน

²⁸Ibid., p.33.

²⁹Ibid., p.14.

³⁰ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคนอื่น ๆ, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527), หน้า 68.

ดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเป็นทรัพย์สินสาธารณะ (public property) แต่เป็นทรัพย์สินของชุมชนที่สมาชิกในชุมชนได้ใช้สอยประโยชน์ร่วมกันโดยสมาชิกแต่ละคนต่างก็มีสิทธิเหนือทรัพย์สินนั้นทั้งหมด (rights over the whole common) ไม่ได้มีสิทธิแยกส่วนกัน³¹ และ Young ชี้ว่าภายใต้ระบบทรัพย์สินส่วนรวมนี้นี้เป็นเจ้าของแต่ละคนครอบครองสิทธิในการใช้สอยทรัพย์สินนั้นๆ และมีสิทธิร่วมกันในการกันผู้อื่นจากการใช้ประโยชน์³²

Reeve ชี้ว่าในปัจจุบันกลุ่มคนในสก๊อตแลนด์บางพื้นที่มีสนามส่วนรวม (common green) เป็นทรัพย์สินของกลุ่ม ข้อตกลงระหว่างผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทั้งหลายซึ่งมีที่ดินติดต่อกันนั้นได้รับรองการใช้ประโยชน์ในสนามนั้นเฉพาะสมาชิกของกลุ่มและได้ล้อมรั้วปิดประตูเพื่อจำกัดการเข้าถึงประโยชน์ในทรัพย์สินนั้นจากคนทั่วไป ในแง่นี้สาธารณชนจึงไม่ได้มีสิทธิใดๆ เหนือพื้นที่ดังกล่าวและในอังกฤษกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งเรียกว่าที่ดินส่วนรวม (common land) มักเป็นเจ้าของที่ดิน แต่ที่ดินนั้นเป็น 'ส่วนรวม' เพราะผู้อาศัยบนที่ดินของเจ้าของที่ดินนั้นมีสิทธิเหนือที่ดินนั้น ดังเช่นสิทธิในการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ดังกล่าว สิทธิส่วนรวม (common rights) นี้จึงอาจมีอยู่ด้านพื้นที่ที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ โดยทรัพย์สินส่วนรวมหรือทรัพย์สินชุมชนนั้นให้สิทธิในการใช้สอยประโยชน์และอาจรวมถึงการจัดการแก่กลุ่มคนหนึ่งๆ โดยเฉพาะ ดังนั้นขณะที่ทรัพย์สินสาธารณะหรือระบบกรรมสิทธิ์สาธารณะอาจต้องการการควบคุมดูแลจากหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยการปกครองบริหารหนึ่งๆ เนื่องจากสาธารณชนไม่สามารถใช้สิทธิอันอาจในความเป็นเจ้าของได้โดยตรง ทรัพย์สินส่วนรวมอาจไม่ต้องการสิ่งนี้ เนื่องจากกลุ่มคนจำนวนน้อยนั้นสามารถควบคุมดูแลร่วมกันได้³³

สภาพดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสิทธิในทรัพย์สินส่วนรวมหรือทรัพย์สินชุมชนอาจอยู่ในรูปของสิทธิใช้ประโยชน์ (use rights) ได้เช่นกัน ความเป็นเจ้าของทรัพย์สินในความหมายของ Reeve จึงอาจหมายถึงการเป็นเจ้าของสิทธิในการใช้สอยประโยชน์ร่วมกันของคนกลุ่มหนึ่ง และ

³¹Reeve, Property, pp.34-35.

³²Young, Resource Regimes:Natural Resources and Social Institutions, p.22.

³³Reeve, Property, p.34.

กันผู้อื่นนอกจากการใช้ประโยชน์ได้ ในขณะที่เดียวกันกับที่ความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย
ในทรัพย์สินนั้นอาจมิได้ เป็นของผู้ดูแลใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นโดยตรง

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบบเศรษฐกิจการเมือง
ของสังคมตะวันตกแล้วจะพบว่า ผลของการปฏิรูปการค้าและอุตสาหกรรมได้ส่งผลกระทบต่อระบบ
กรรมสิทธิ์ทรัพย์สินอยู่ไม่น้อย ในคริสต์วรรษที่ 16 การปฏิวัติพาณิชย์กรรม (Commercial
Revolution) ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้าและการขยายตัวของเมืองอย่างมาก สภาพดัง
กล่าวทำให้เกิด

...ความต้องการใช้ที่ดินแบบในระบบทุนนิยม เช่น การเลี้ยงแกะ เพื่อตัดขนมาทอเป็นผ้า
ขนสัตว์เพื่อขาย ที่ดินกลายเป็นสินค้ามากกว่าเป็นที่พำนักของชาวบ้าน ตลาดซื้อขาย
ที่ดินในอังกฤษเฟื่องฟูมาก ตั้งแต่ ค.ศ.1580-1630

ความต้องการที่ดินทำให้เจ้าที่ดินล้อมรั้ว (enclosure) เพื่อเลี้ยงแกะของตัวโดยเฉพาะ
จะได้ส่งขนแกะขาย ขบวนการล้อมรั้วคือการที่เจ้าที่ดินผลักดันให้ชาวนาหมดสิทธิ์ในการ
เพาะปลูกในที่ดินที่ยังว่างอยู่ หรือหมดสิทธิ์ใช้ที่ดินส่วนกลาง (the common) เพื่อเลี้ยงสัตว์
หมดสิทธิ์เก็บไม้ในที่ดินที่ว่างเพื่อทำเชื้อเพลิง ชาวนาเข้าไปใช้ที่ว่างหรือที่ดินส่วนกลางไม่
ได้อีกต่อไป การล้อมรั้วดำเนินไปตลอดศตวรรษที่ 16 และช่วงต้นศตวรรษที่ 17 มีความ
เข้มข้นมาก ณ เขตตอนกลางของประเทศที่เรียกว่าเขต Midlands พวกชาวนาเจ้าของ
ที่ดินขนาดย่อม (yeomen) ก็ล้อมรั้วเหมือนกัน พวกเขาล้อมรั้วเพื่อเอาที่ดินมาเพาะปลูก
มักจะอ้างสิทธิเหนือที่รกร้างว่างเปล่า ที่ดินส่วนกลาง หรือที่ดินของเพื่อนบ้านที่ไม่ระมัดระวัง
การล้อมรั้วนี้ทำโดยเจ้าของที่ดินเอง ไม่มีการสนับสนุนจากกษัตริย์ ตรงข้ามกษัตริย์ บางครั้ง
เข้าข้างชาวนา เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดสงครามระหว่างกษัตริย์กับเจ้าที่ดิน จนพระเจ้า
ชาลส์ที่ 1 (ครองราชย์ ค.ศ.1625-1649) ถูกประหาร แต่หลังจากนั้นก็มิสันติภาพ
การยึดที่ดินส่วนกลางโดยเจ้าที่ดินผ่านการออกกฎหมายรัฐสภา ซึ่งถูกครอบงำโดยเจ้าที่ดิน
และพ่อค้า

ผลสำคัญของ การล้อมรั้วคือการทำลายชนชั้นชาวนา ชาวนายากจนเสียสิทธิ์ใช้ที่ดินส่วน
กลางกลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน ต้องกลายเป็นแรงงานรับจ้างในชนบทหรือเข้ามาหางานทำ
ในเมือง พวกเขาคือต้นกำเนิดของชนชั้นกรรมมาชีพ หมู่บ้านแตกสลาย การผลิตทางเกษตร

และการเลี้ยงสัตว์เป็นการผลิตเพื่อขายและทำในขนาดใหญ่ขึ้นมาก...การแตกสลายของชุมชนหมู่บ้านทำให้เกิดนาขนาดใหญ่ซึ่งเจ้าที่ดินใช้ผลิตเพื่อตลาด³⁴

สิทธิตามจารีตประเพณีในการใช้ที่ดินส่วนกลาง (common) ของชาวนาจึงถูกลดทอนลงไปมากด้วยพลังของระบบทุนนิยม แม้ว่ากฎหมายเมอร์ตัน (Statue of Merton) กำหนดให้เจ้าของที่ดินเหลือที่ดินไว้พอให้ชาวนาได้อาศัยเลี้ยงสัตว์ แต่การใช้กฎหมายนี้บังคับก็ไม่ได้ผลอะไรมากนัก³⁵ เจ้าของที่ดินจึงมักแย่งที่ดินส่วนรวมไปได้ด้วยการล้อมรั้วที่ดินดังกล่าว

เมื่อถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ประมาณทศวรรษที่ 1780 ประชากรของอังกฤษอาศัยอยู่ในเมืองมากขึ้นตามลำดับ ในปีค.ศ.1880 ประชากรอังกฤษประมาณ 24 ล้านคนหรือร้อยละ 80 ของประชากรทั้งหมดอาศัยอยู่ในเขตเมือง³⁶ สภาพดังกล่าวผนวกกับการเติบโตขึ้นของรัฐประชาชาติ (nation state) ในสังคมตะวันตกทำให้ระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงในบางลักษณะคือ

³⁴ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ และสำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2536), หน้า 2-3.

³⁵เถาวัลย์ นันทาทิวัฒน์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509), หน้า 101.

³⁶ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ, หน้า 7.

1. เกิดแนวคิดในเรื่องกรรมสิทธิ์สมัยใหม่ซึ่งเรียกว่าแนวคิดเสรีนิยมในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สิน (The Liberal Concept of Ownership) ในช่วงศตวรรษที่ 17³⁷ ซึ่งได้สร้างหลักประกันให้ระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนตัวมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพทางเศรษฐกิจการเมืองของปัจเจกบุคคลในสังคมสมัยใหม่ และระบบทรัพย์สินส่วนตัวก็ได้พัฒนาขึ้นเป็นสถาบันหลักของระบบทุนนิยม³⁸

2. ระบบทรัพย์สินส่วนรวมหรือทรัพย์สินชุมชนที่เหลือนอยู่ได้เปลี่ยนมาอยู่ในรูปของทรัพย์สินสาธารณะ (public property) เนื่องจากการรับรองสิทธิของท้องถิ่นในการปกครองตนเองจากรัฐ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นยกฐานะขึ้นมาอยู่ในรูปของหน่วยการปกครองท้องถิ่น หรือรัฐบาลระดับท้องถิ่น (local or municipal government) ทาหน้าที่ปกครองบริหารกิจการสาธารณะในระดับท้องถิ่น ผู้จัดการดูแลรับผิดชอบทรัพย์สินชุมชนจึงเปลี่ยนจากคนในชุมชนมาเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยการปกครองท้องถิ่น (local authority) ด้วย กรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนรวมแต่เดิมจึงได้รับการรับรองทางกฎหมายในรูปของกรรมสิทธิ์สาธารณะหรือกรรมสิทธิ์ส่วนท้องถิ่น (public or municipal ownership) เป็นสำคัญ ส่วนทรัพย์สินส่วนรวมบางประเภท เช่น ที่ดินส่วนรวม (commonland) ในอังกฤษก็เป็นทรัพย์สินที่ปัจเจกบุคคล เช่น เจ้าที่ดินเก่าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยอนุญาตให้ผู้เช่าซื้อขายประโยชน์แต่เดิมทั้งหลายมีสิทธิใช้ประโยชน์ในรูปของสิทธิส่วนรวม (common rights) หรือสิทธิรวม (collective rights) ในที่ดินนั้น หรืออยู่ในรูปของที่ดินที่เจ้าของกรรมสิทธิ์ส่วนตัวแต่ละคนทำสัญญากันและล้อมรั้วพื้นที่บางส่วนในที่ดินของแต่ละคนไว้ใช้ร่วมกัน ดังเช่นบางพื้นที่ของสกอตแลนด์ในปัจจุบัน

3. ผลของการสูญเสียที่ดินของชาวนาในชนบทอังกฤษ อันเนื่องมาจากการล้อมรั้วของเจ้าที่ดินเป็นจำนวนมากตั้งแต่ในศตวรรษที่ 17 ทำให้เกิดการอพยพของแรงงานเข้ามาทำงานอุตสาหกรรมในเมือง เมืองจึงขยายขนาดใหญ่มากขึ้น ชุมชนในเมืองทำให้ระบบทรัพย์สินส่วนรวม

³⁷Reeve, Property, pp.14-16.

³⁸ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ, หน้า 292.

และทรัพย์สินสาธารณะมีการพัฒนารูปแบบมากขึ้นจากเดิมที่เป็นแบบชนบท เช่น ที่ดินเลี้ยงสัตว์ และ เก็บพินของส่วนรวมมาเป็นระบบทรัพย์สินที่มีลักษณะทางสังคมแบบเมืองมากขึ้น เช่น สวนสาธารณะ ห้องสมุด สนามกีฬา เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า รัฐประชาชาติในสังคมตะวันตกได้แก้ไขปัญหาคความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องทรัพย์สินส่วนรวม โดยการรับรองสิทธิแต่เดิมของชุมชนในการใช้สอยจัดการและเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นในรูปของทรัพย์สินสาธารณะ และการรับรองสิทธิของชุมชนในการปกครองตนเองตามหลักการกระจายอำนาจทางการเมือง (devolution) ทำให้ชุมชนเป็นทั้งหน่วยปกครองดูแลตนเองในท้องถิ่น และเป็นกลไกทางการเมืองรัฐหรือหน่วยการปกครองของรัฐในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีอำนาจหน้าที่ดูแลกิจการท้องถิ่นที่รัฐมอบหมาย ชุมชนและรัฐจึงเป็น เจ้าของทรัพย์สินส่วนรวมนั้นร่วมกันในรูปของทรัพย์สินสาธารณะ โดยมีหน่วยการปกครองท้องถิ่นในชุมชนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย และสภาพดังกล่าวทำให้มองได้ว่าทรัพย์สินสาธารณะอาจถือเป็นทรัพย์สินของรัฐได้เช่นกัน อันเป็นผลให้เกิดการจัดระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินสาธารณะ และกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของรัฐอยู่ในประเภทเดียวกันได้ ดังเช่นการจัดรูปแบบทรัพย์สินของ Heywood ที่กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตามจะพบว่าความขัดแย้งในเรื่องทรัพย์สินระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินส่วนรวมซึ่งมักรวมความถึงทรัพย์สินของรัฐนั้น เป็นประเด็นพื้นฐานทางทฤษฎีที่สำคัญที่ได้ก่อตัวขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมตะวันตก ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมจากระบบขุนนางเจ้าที่ดิน (feudal) มาเป็นระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม พร้อมกับการเติบโตขึ้นของรัฐประชาชาติ ประเด็นเรื่องสิทธิในทรัพย์สินจึงเป็นปัญหาสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของระบบสังคม โดยมีนัยสำคัญต่อสถานภาพและบทบาททางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของชนชั้นกลางในสังคมอย่างเด่นชัด กระทั่งในช่วงของการพัฒนาระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมข้อถกเถียงดังกล่าวก็ยังคงเป็นประเด็นพื้นฐานที่สำคัญ

ในกรณีของไทยนั้น ความขัดแย้งในเรื่องของทรัพย์สินสาธารณะชาติกลับพบว่าได้ก่อตัวขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชนในท้องถิ่นซึ่งมีระบบวัฒนธรรมแบบชุมชนหมู่บ้าน ประเด็นปัญหาคความขัดแย้งดังกล่าวได้ก่อตัวขึ้นอย่างสืบเนื่องจากการที่รัฐขยายบทบาทในการจัดการทรัพย์สินสาธารณะชาติ และ

การพัฒนาประเทศมากขึ้น ในขณะที่ตัวกันรัฐกลับไม่ได้รับรองสิทธิในการปกครองดูแลตนเองของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งรวมไปถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทรัพย์สินชุมชนระบบกฎหมายไทยที่ตราขึ้นนับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้ละเลยสิทธิของชุมชนในการใช้สอยจัดการทรัพย์สินส่วนรวมมากขึ้นเป็นลำดับ การทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงมีอาจมุ่งเฉพาะไปที่ความขัดแย้งในเรื่องทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินส่วนรวมและทรัพย์สินสาธารณะได้ แต่ต้องพิจารณาถึงเรื่องทรัพย์สินชุมชนด้วย

งานของ Sanders ในเรื่องสิทธิร่วม (collective rights) ได้ชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของกลุ่มทางสังคมและชนกลุ่มน้อยที่มีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมเฉพาะตน การรวมตัวของสมาชิกในกลุ่มเกิดจากความสอดคล้องกันในแบบแผนวัฒนธรรมหนึ่งๆ กลุ่มจึงต้องการการป้องกันและอำนาจ เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาและพัฒนาคุณสมบัติทางวัฒนธรรมของตน สิทธิร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของกลุ่ม³⁹ และแม้ Sanders จะชี้ว่าสิทธิดังกล่าวจะเป็นสิทธิทางวัฒนธรรม แต่ Sanders ก็เห็นว่าหากส่วนสำคัญของวัฒนธรรมนั้นเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังเช่น การใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อหาเลี้ยงชีพของชนกลุ่มน้อย สิทธิร่วมนั้นก็ควรที่จะครอบคลุมไปถึงฐานทรัพยากรซึ่งจำเป็นต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของกลุ่มด้วย ทรัพยากรจึงเป็นปัจจัยสำคัญทั้งต่อการดำรงชีพและวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของกลุ่ม⁴⁰

สิทธิร่วมของกลุ่มทางสังคมจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิอำนาจของรัฐ การทำความเข้าใจถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจึงอาจพิจารณาได้ในลักษณะของสิทธิร่วมดังกล่าว

³⁹Douglas Sanders, "Collective Rights," Human Rights Quarterly 13(1991): 369-370.

⁴⁰Ibid., pp.382-383.

ลัทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแนวคิดเรื่องการพัฒนา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามก็ตีกระบวนการพัฒนาประเทศนั้นเกี่ยวเนื่องอยู่กับแนวคิดเรื่องการพัฒนา (development) โดยตรง การทำความเข้าใจถึงแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องพิจารณาถึงแนวคิดเรื่องการพัฒนา ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการทรัพยากรอยู่โดยพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีการพัฒนาระแสหลัก (Conventional Prescriptivist Development Theory) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อยุทธศาสตร์การวางแผนพัฒนาของประเทศทั่วโลกส่วนใหญ่

ในประเด็นเรื่องแนวคิดหรือสังกับการพัฒนานี้ Goldsworthy ได้ชี้ว่าสังกับการพัฒนา นี้มักถูกพิจารณาประกอบกับสังกับการเปลี่ยนแปลง (change) การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ ความเป็นสมัยใหม่ (modernization, modernity) และความเจริญเติบโต (growth) แม้โดยความเป็นจริงแล้วนักทฤษฎีการพัฒนากบางส่วนจะชี้ว่าแต่ละสังกับมีความแตกต่าง และอาจขัดแย้งกันกับการพัฒนา แต่สังกับเหล่านี้ก็มักถูกเชื่อมโยงเข้ากับการจำกัดความการพัฒนาอยู่เสมอ ดังที่นักทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยตีค่าความเป็นสมัยใหม่เทียบเท่ากับคุณค่าของการพัฒนาแล้ว และกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่โดยอ้างอิงกับการพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ เช่นเดียวกับสังกับการพัฒนากับการเจริญเติบโตก็ถูกนิยามอ้างอิงถึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของ "การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ" (economic growth) ส่วนทฤษฎีการพัฒนาระแสหลักเองก็ได้เชื่อมโยงสังกับสองสังกับนี้เข้าด้วยกันอย่างใกล้ชิด⁴¹

⁴¹ เดวิด รัตต์สเวอร์ซี, มองทฤษฎีการพัฒนารูปแบบวิเคราะห์, แปลโดย ม.ร.ว. พุทธิศาสตร์ ชุมพล (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 9-13.

Goldsworthy ได้อธิบายถึงทฤษฎีการพัฒนาแบบกระแสหลัก โดยอาศัยเค้าโครงของประเด็นดังกล่าวนี้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ได้แก่⁴²

1. จุดมุ่งหมาย (Goals)

คุณค่าระดับสูงอันเป็นจุดมุ่งหมายที่กระบวนการพัฒนาจะต้องตอบสนองคือ การหลุดพ้นจากความขาดแคลนทางวัตถุ การหลุดพ้นจากความกลัว เป็นต้น ส่วนคุณค่าระดับต่ำซึ่งเป็นรูปธรรมก็คือลักษณะเด่นของตัวแบบสังคมตะวันตก คือ ในทางเศรษฐกิจมีอัตราการผลิตสูง มีอัตราการเจริญเติบโตของรายได้ส่วนบุคคลสูง เป็นต้น ในทางสังคมการเมือง มีโครงสร้างเฉพาะกิจที่มีขนาดใหญ่และสลับซับซ้อน และในทางวัฒนธรรมและทัศนคติต้องมีจิตใจที่ยอมรับความทันสมัย กอปรด้วยเหตุผล เป็นต้น โดยสังกับการพัฒนาความเจริญเติบโตและการทำให้เป็นสมัยใหม่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก

2. ข้อวินิจฉัย (Diagnosis)

ความอึดอัดทรัพยากรธรรมชาติ ทุนและทรัพยากรมนุษย์ (อันหมายถึงความชำนาญการเป็นสำคัญ) ทำให้สังคมที่ยังไม่พัฒนาขาดคุณลักษณะซึ่งเป็นที่ต้องการดังจุดมุ่งหมาย อีกทั้งอัตราส่วนของอาหารกับประชากรก็ไม่เหมาะสมกัน สภาวะแวดล้อมเป็นอุปสรรค โครงสร้างสังคมมีขนาดเล็กและไม่มีการสร้างซึ่งทำหน้าที่เฉพาะ คนยังมีระบบความเชื่อที่มงายไม่ทันสมัย ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

⁴²เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-20.

3. แนวทางการแก้ปัญหา (Prescription)

ต้องมีการทุ่มเทและความชำนาญการอย่างมหาศาลจากภายนอกเข้าสู่สังคมที่ยังไม่พัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของความช่วยเหลือและการลงทุนที่มุ่งสู่อุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมเหมืองแร่และเกษตรกรรมเพื่อการส่งออกจะต้องมีการขยายสังคมให้ใหญ่ขึ้น และมีการแบ่งแยกหน้าที่ตามความชำนาญการมากขึ้น ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติโดยผ่านการถกเถียงกลางทางสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากกระบวนการนี้จะก่อให้เกิดชนชั้นผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งขึ้นและเปิดโอกาสให้ชนชั้นนี้สะสมเงินออมเพื่อการลงทุน สังคมก็จะเจริญเติบโตขึ้นจนเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดคนในสังคมทุกระดับก็จะได้รับประโยชน์ ส่วนภาคการผลิตเพียงเพื่อเลี้ยงตนเองก็จะหดหายไปมากที่สุด

4. การวัด (Measurement)

ทฤษฎีนี้มีตัวบ่งชี้ทางเศรษฐกิจพร้อมอยู่แล้ว เช่น ปริมาณผลิตผล การอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการ รายได้จากการส่งออก จำนวนผู้มีงานทำในระบบเศรษฐกิจเงินตรา ฯลฯ ตัวบ่งชี้ดังกล่าวนี้ทำให้สามารถประมาณการอัตราการเจริญเติบโตของรายได้ต่อหัวได้อย่างแม่นยำพอสมควร นอกจากนี้การสังเกตพฤติกรรมของบรรดาผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจที่ก่อตัวขึ้นมา อาจทำให้การประเมินค่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทำได้ในระดับหนึ่ง

5. ใครได้ใครเสีย (Human Costs of Development)

บรรดาผู้ประกอบการ ช่างราชการและผู้อื่น (ที่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ) เช่น คนงานในอุตสาหกรรมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจเงินตราจะได้รับการตอบสนองอย่างดีโดยกระบวนการพัฒนาเช่นนี้ แม้ว่าคนส่วนใหญ่ในชนบทจะไม่ถูกรบกวนมากนักในระยะสั้นและระยะกลางแต่ในระยะยาวแล้วทุกคนจะได้รับประโยชน์จากกระบวนการ "ก้าวกระโดด" (take off) และกระบวนการ"ค่อยๆ ไหลลง" (trickle down)

ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักจึงวางน้ำหนักไปที่กระบวนการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมให้ทันสมัยเป็นสำคัญ โดยมองว่าจะ เป็นกลไกที่นำไปสู่ความมั่งคั่งสมบูรณ์ทาง เศรษฐกิจหรือสิทธิประโยชน์ทาง เศรษฐกิจของประชาคมทางการเมืองนั้นๆ ได้โดยปริยาย

นอกจากนี้ทฤษฎีดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์ ที่เชื่อมโยงกับแรงผลักดันทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1960 ซึ่งมีอิทธิพลต่อทฤษฎีการเมืองของนักรัฐศาสตร์อเมริกันเป็นอย่างมาก

สุกิจ เจริญรัตนกุล ชีว่านักรัฐศาสตร์อเมริกันได้รับแรงผลักดันจากบรรยากาศการเมืองระหว่างประเทศแบบสองขั้วอำนาจให้เข้าไปวิเคราะห์ระบบการเมืองของประเทศเกิดใหม่ ด้วยจุดมุ่งหมายที่ว่าหาอย่างใดระบอบประชาธิปไตยจึงจะดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมาแรงผลักดันอันนี้ได้ถูกต่อยอดอย่างหนักจากอิทธิพลความคิดหลอนของทฤษฎีเดมิโร ในยุคหลังสงครามเกาหลี และได้กลายเป็นที่มาของแนวความคิดว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ-การเมือง-สังคม เพื่อปกป้องมิให้ประเทศยากจนต้องหันไปศรัทธาระบอบคอมมิวนิสต์⁴³

ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์อเมริกันในช่วงดังกล่าวที่สำคัญ ได้แก่ แนวทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง (Political Development Theory) และทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งมีอิทธิพลทางวิชาการอย่างมากจนถึงปัจจุบัน โดยทฤษฎีดังกล่าวได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์กับแนวคิดการเจริญเติบโต และความทันสมัยอย่างใกล้ชิด

⁴³สุกิจ เจริญรัตนกุล, วิเคราะห์การเมือง:สรุปแนวคิดของสิบนักวิชาการอเมริกา (กรุงเทพฯ: รอเตียนสตรี, 2530), หน้า 78.

แกนสำคัญของทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองชี้ว่าทุกสังคมจะผ่านขั้นตอนของการพัฒนาทางการเมืองจากสังคมบรรพกาลไปสู่สังคมจารีตประเพณี จนในที่สุดก็คือสังคมสมัยใหม่และสังคมอุตสาหกรรม⁴⁴

นอกจากนั้นแล้ว Lipset ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อีกว่าความสำเร็จของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยมีความเกี่ยวข้องกับระดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ Lipset มองว่า สังคมใดที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจสูง สังคมนั้นย่อมมีโอกาสเป็นประชาธิปไตยสูงตามไปด้วย โดยระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจดังกล่าววัดได้จากดัชนี 4 ตัว คือ ระดับความมั่งคั่ง (wealth) ความเจริญทางอุตสาหกรรม (industrialization) สภาพความเป็นสังคมเมือง (urbanization) และระดับการศึกษา (education) นอกจากนี้จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อเสถียรภาพของระบบการเมืองในสังคมประชาธิปไตยด้วย โดยมีบทบาทในการลดภาวะความขัดแย้งระหว่างชนชั้นภายในสังคม⁴⁵

ทฤษฎีภาวะทันสมัยก็เช่นเดียวกับทฤษฎีพัฒนาการทางการเมือง คือ ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการระยะยาว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านของสังคมจารีตประเพณีไปสู่สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่⁴⁶

⁴⁴G.A. Almond and G.B. Powell, Comparative Politics: A Developmental Approach (Boston: Little, Brown and Company, 1966), pp.302-306.

⁴⁵Martin Lipset, Political Man: The Social Bases of Politics (New York: Doubleday & Co., Inc., 1963), pp.31-45.

⁴⁶Michael Rush, Politics and Society: An Introduction to Political Sociology (New York: Prentice Hall, 1992), p.223.

Rostow มองว่า การก้าวเข้าสู่ภาวะทันสมัย ประกอบด้วย ลำดับขั้นของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ลำดับขั้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (The stages of economic growth)

1. สังคมจารีตประเพณี (traditional society)
2. สังคมช่วงเปลี่ยนผ่าน (precondition for take-off)
3. สังคมช่วงเริ่มพัฒนาทางเศรษฐกิจ (take-off)
4. สังคมช่วงเข้าสู่ภาวะมั่นคงทางเศรษฐกิจ (drive towards maturity)
5. สังคมยุคบริโภคนิยม (age of high mass-consumption)

สำหรับในช่วงของการเปลี่ยนผ่านเพื่อเข้าสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น Rostow ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของนโยบายส่งเสริมการลงทุน การพัฒนาสาธารณูปโภค และการคมนาคม การใช้จ่ายทรัพยากรธรรมชาติรวมไปถึงการใช้อำนาจทางการเมืองรวมศูนย์ด้วย จนในที่สุดได้กลายเป็นพลังที่ขยายตัวเป็นกระแสหลักของสังคม⁴⁷

ในงานของ Huntington ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถาบันทางการเมือง ได้เลื่อนจุดสนใจของทฤษฎีพัฒนาการและภาวะทันสมัย จากความก้าวหน้าสู่ระบอบประชาธิปไตยไปสู่เรื่องของเสถียรภาพทางการเมืองและบทบาทของรัฐบาลในกระบวนการสู่ภาวะทันสมัย โดยระบุว่าความสามารถของสังคมในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดจากการพัฒนาสู่ภาวะทันสมัยเป็นสิ่งสำคัญตั้งนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถของสถาบันในการควบคุมกระบวนการดังกล่าว⁴⁸

⁴⁷W.W. Rostow, The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto (Cambridge: Cambridge University Press, 1960), pp.1-7.

⁴⁸S.P. Huntington, Political Order in Changing Societies (London: Yale University Press, 1968), pp.78-92.

อิทธิพลของเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศที่มีต่อประเทศโลกที่สามในยุคสงครามเย็นได้ทำให้แนวคิดและตัวแบบการพัฒนาทางการเมือง และการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวเข้ามามีอิทธิพลต่อแนวคิดในการพัฒนาประเทศของรัฐในประเทศโลกที่สามเป็นอย่างมาก โดยก่อให้เกิดการตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบจากผู้ปกครอง นักวิชาการในประเทศโลกที่สามถึงสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจของประเทศตนกับตะวันตก และมองว่าสังคมโลกที่สามควรจะได้รับ การแก้ไขปัญหาด้าน เศรษฐกิจก่อนที่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย สิทธิทางการเมืองจึงกลายเป็นสิ่งที่ยังไม่จำเป็นในกระบวนการพัฒนาประเทศของสังคมประเทศกำลังพัฒนา

แนวคิดเชิงแยกส่วนในลักษณะดังกล่าวพบได้ในแนวคิดซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ดังเช่นงานของ Donnelly ซึ่งแม้จะเห็นว่าทั้งการพัฒนาและสิทธิมนุษยชนต่างเป็นประเด็นพื้นฐานที่สำคัญ แต่ก็ เป็นสิ่งที่แตกต่างกันอยู่มาก การเสียสละบางอย่างจึงเป็นสิ่งจำเป็น การหาจุดผสมผสานทางความคิดระหว่างสองสิ่งนี้ นอกจากจะไม่จำเป็นแล้วยังอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อทั้งสองสิ่งได้ การวิเคราะห์หาผลดีผลเสีย การเลือกและการจำกัดอย่างใดอย่างหนึ่งจึงเป็นสิ่งจำเป็นกว่า⁴⁹

ทัศนคติดังกล่าวจึงมองสิทธิและการพัฒนาในลักษณะที่แยกต่างหากจากกันและอาจขัดแย้งกัน

สภาพดังกล่าวก่อให้เกิดตัวแบบหลักในกระบวนการพัฒนาประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายโดยมักยึดถือการพัฒนาดังกล่าวเป็นแม่แบบในทางนัยบาย โดยไม่เห็นความจำเป็นในการตรวจสอบแก้ไข ท้าทายยุทธศาสตร์การพัฒนาระแสหลักอยู่นอกเหนือกระบวนการตรวจสอบทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง และให้ความสำคัญกับรัฐบาลหรือผู้นำและผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเป็นสำคัญ

⁴⁹Jack Donnelly, "Human Rights and Development: Complementary or Competing Concerns?," in Human Rights and Third World Development, ed. Ved P. Nanda and George W. Shepherd (Westport: Greenwood Press, 1985), p. 29.

Held ได้ชี้ให้เห็นถึงวิสัยทัศน์แบบนักเทคนิค (a technocratic vision) ตามแนวทฤษฎีประชาธิปไตยของ Schumpeter ที่มองว่าปัจเจกบุคคลสามารถจะมีความกระตือรือร้นเฉพาะในขอบเขตของเรื่องการบริหารกิจและชีวิตส่วนตัว แต่ไม่มีความสามารถที่จะเป็นเช่นนั้นได้ในขอบเขตของการเมือง เนื่องจากปัจเจกบุคคลมีความสามารถจำกัดในการใช้อำนาจทางการเมืองหรือตัดสินใจทางการเมือง และการเมืองเป็นเรื่องไกลตัวจากวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ จึงเป็นผลให้ประชาชนต้องมีผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นวิศวกร ผู้มีความสามารถในการตัดสินใจทางเทคนิคอย่างถูกต้องเกี่ยวกับการจัดระเบียบกิจกรรมของมนุษย์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองจึงควรเน้นหนักไปที่การเลือกตั้ง เป็นสำคัญโดยมีสถานะ เป็นกลไกสร้างความชอบธรรมแก่ผู้ปกครอง⁵⁰

ในทัศนะดังกล่าวของ Schumpeter สิทธิทางการเมืองจึงมีความหมายค่อนข้างจำกัดและไม่ครอบคลุมไปในเรื่องของการแบ่งสรรผลประโยชน์ในระบบการเมืองเท่าที่ควร บทบาทหน้าที่ในการกำหนดนโยบายสาธารณะจึงอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของรัฐ หรือผู้ปกครองมากกว่าสังคมโดยรวม

งานของชัยอนันต์ สมุทวณิช เรื่อง "รัฐ" (2532) ได้มุ่งความสนใจศึกษาบทบาทของรัฐโดยพยายามศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับสังคม โดยเน้นไปที่ระบบความเชื่อเกี่ยวกับการพัฒนาหรืออุดมการณ์พัฒนา (development belief system หรือ ideologies) แนวทางการเมือง แต่ก็ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของบทบาทกลุ่มผู้นำ ซึ่งได้แก่ นักเทคนิคและข้าราชการในยุคใหม่ในกระบวนการกำหนดและปฏิบัตินโยบาย⁵¹

⁵⁰David Held, Models of Democracy (Cambridge: Polity Press, 1987), pp.179-180.

⁵¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 144.

...ตามความเห็นนี้ รัฐไม่ได้มีความเป็นอิสระแต่ก็ไม่ได้มีเอกภาพ แต่ความมีอิสระของ รัฐนั้นเป็นสภาวะที่ผู้นำในรัฐต้องการแสวงหา เพราะช่วยให้พวกเขามีความยืดหยุ่นในการ ตัดสินนโยบายที่จะสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคม ซึ่งจะทำให้ ระบอบการเมืองการปกครองมีความชอบธรรมที่อยู่ในอำนาจได้เป็นเวลายาวนาน ดังนั้น หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้นำทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จและกำหนดนโยบายก็คือ การสร้างโอกาสและฉวยโอกาสที่จะขยายบทบาทของรัฐในการเข้าไปกำหนดสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของสังคมนั้นๆ ในการนี้พวกเขาก็จะเสนอทฤษฎีต่างๆของการพัฒนา พยายามที่จะหาแนวร่วมมาสนับสนุนการขยายบทบาทของรัฐ ตัดสินการแก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับต่างๆ และจัดตั้งองค์กรใหม่ๆขึ้น ในการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวชนชั้นนำ ของรัฐก็จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ คือ กฎหมาย อุดมการณ์ การจัดสรรงบประมาณ องค์กรที่คอย ควบคุมบังคับคนในสังคม ข้อมูลข่าวสารและกลุ่มผู้สนับสนุนที่เป็นกลุ่มพลังจัดตั้ง ในการเพิ่มพูน ศักยภาพที่จะกดดันผลที่เกิดจากนโยบายต่าง ๆ⁵²

แนวคิดดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าสิทธิของประชาชนในปัจจุบันเกี่ยวพันทั้งกับโครงสร้างของ รัฐ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคืออุดมการณ์พัฒนาของรัฐ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทิศทาง การกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างเด่นชัด

ในประเด็นปัญหาความขัดแย้งเรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษยชนนั้น Kocis ได้กล่าวถึงข้อ ถกเถียงทางความคิดระหว่าง C.B. Macpherson กับ Isaiah Berlin ไว้ว่า Macpherson เห็นว่าสภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาสิทธิเสรีภาพ เนื่องจากสวัสดิการทางสังคมจะเป็นหลักประกันมิให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบ และกดขี่ทางชนชั้น บทบาทของรัฐในการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางวัตถุแก่สังคมจึงมีความจำเป็นต่อการป้องกันผลเสียอัน เกิดจากการไร้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง เศรษฐกิจของกลุ่มคนที่ได้เปรียบทางสังคม ส่วน Berlin กลับมองว่าเป็นการดีกว่าหากจัดเตรียมสิ่งที่ประชาชนต้องการให้ตามที่เขาปรารถนา มากกว่าที่จะ

⁵²เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

จัดหาให้โดยมองว่าเขาเป็นผู้ที่ต้องถูกอุปถัมภ์เพื่อให้มีชีวิตที่ดีตามที่สภาวะของเรา ซึ่งในที่สุดแล้วเป้าหมายของการพัฒนาทางวัตถุเพื่อเสริมสร้างสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็จะมาเบียดบังเสรีภาพเสียเอง ในทัศนะของ Berlin สวัสดิการทางเศรษฐกิจสังคมจึงไม่ใช่สิ่งเดียวกับเสรีภาพ การพิจารณาถึงสิ่งจำเป็นหรือคุณค่าสำหรับมนุษย์จึงเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน และพึงระมัดระวังอย่างยิ่ง การขึ้นกำหนดทิศทางแก่ประชาชนว่าเขาควรจะทำอย่างไรกับชีวิตของเขาจึงเป็นสิ่งที่ไม่อันตรายต่อสิทธิมนุษยชนได้ เสรีภาพจึงเป็นส่วนสำคัญของศักยภาพมนุษย์ในการเลือกหรือกำหนดคุณค่าของตนเอง⁵³

ความขัดแย้งในแนวคิดเรื่องสิทธิกับการพัฒนาได้นำไปสู่การพยายามปรับแนวคิดเรื่องสิทธิและการพัฒนาเข้าด้วยกันของนักทฤษฎีสิทธิมนุษยชน ทำให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาที่ประสานมิติการพัฒนาและมิติการเมืองเข้าไว้ด้วยกัน

ในงานเรื่อง "Human Rights and Development" John O'Manique ได้โต้แย้งการแบ่งแยกแนวคิดการพัฒนากับแนวคิดสิทธิมนุษยชนออกจากกัน O'Manique ชี้ว่าหากแนวคิดการพัฒนามาหมายถึงเฉพาะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และสิทธิหมายถึงข้อเรียกร้องทางการเมืองและสังคมต่อรัฐ แนวคิดทั้งสองก็อาจขัดแย้งกันได้ ดังนั้น O'Manique จึงปรับแนวคิดดังกล่าวให้กว้างขึ้นและพยายามผสมผสานแนวคิดทั้งสองเข้าหากัน

O'Manique พยายามแก้ข้อจำกัดของทฤษฎีสิทธิธรรมชาติที่ถูกรัดแย้งในประเด็นเรื่องความเป็นอุดมคติโดยเอาทฤษฎีวิวัฒนาการกระแส Neo-Darwinian มาอธิบายวิวัฒนาการตามธรรมชาติของมนุษย์ ทฤษฎีดังกล่าวมองว่าสิ่งมีชีวิตจะมีพัฒนาการจนถึงภาวะสมบูรณ์เต็มวัย (maturity) ซึ่งไม่ใช่เพียงการเอาชีวิตรอด มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน การพัฒนาเพื่อให้เกิดสภาพ

⁵³Robert A.Kocis, "Reason, Development and the Conflicts of Human Ends: Sir Isaiah Berlin's Vision of Politics," The American Political Science Review 74(March 1980): 45.

สมบูรณ์สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคมจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ และมนุษย์โดยทั่วไปก็เชื่อว่าการพัฒนาเป็นสิ่งที่ดี สิ่งนี้เองที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นคุณลักษณะสากล อย่างไรก็ตาม การพัฒนาต้องมีสิ่งจำเป็น (needs) เป็นเงื่อนไขในการพัฒนา เช่น อาหาร , เสรีภาพในการแสดงออกและการตัดสินใจด้วยตนเอง เป็นต้น สิ่งจำเป็นเหล่านี้เองที่เป็นที่มาของสิทธิ ระเบียบทางสังคมและบทบัญญัติทางกฎหมายก็ได้เกิดขึ้นเพื่อรับรองการมีสิทธิดังกล่าว⁵⁴

O'Manique นิยาม การพัฒนา (development) ว่า เป็นกระบวนการ (ของปัจเจกบุคคลหรือชุมชน) ในการทำให้สิ่งที่เชื่อถือเป็นสิ่งที่ดีเป็นจริง ซึ่งครอบคลุมทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดี การพัฒนาในความหมายนี้กว้างกว่าแนวทฤษฎีกระแสหลัก ที่ให้น้ำหนักกับประเด็นของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่วนสิทธิมนุษยชน (human rights) หมายถึงข้อเรียกร้องหรือความต้องการของปัจเจกบุคคลถึงสิ่งที่ต้องการได้มาเพื่อการพัฒนา แนวคิดดังกล่าวจึงเห็นว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเพียงด้านหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น และสิทธิไม่ใช่เพียงบางสิ่งซึ่งต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาแต่เป็นสิ่งที่ถูกพิจารณาในฐานะของเกณฑ์วัดการพัฒนาหรือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนา สิทธิจึงเป็นข้อเรียกร้องในตัวของการพัฒนาเอง⁵⁵ ในทัศนะดังกล่าวการพัฒนาสิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีอาจพิจารณาโดยแยกต่างหากจากกัน

⁵⁴John O'Manique, "Human Rights and Development," Human Rights Quarterly 14(1992): 81.

⁵⁵Ibid., pp.79-83

แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิและการพัฒนาที่แตกต่างกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วได้ส่งผลให้เกิดกระบวนการคิดในการจัดการ "ทรัพยากรธรรมชาติ" ซึ่งเป็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่สำคัญทั้งในการพัฒนาประเทศและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ ตลอดจนระบบนิเวศวิทยาตามธรรมชาติในลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งในส่วนของมุมมองความสัมพันธ์เชิงคุณค่าระหว่างมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติและบทบาทของประชาชนและรัฐในการจัดการทรัพยากร

O'Riordan ได้แบ่งแนวคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติออกเป็นสองแนวทางคือ Technocentrism และ Ecocentrism

แนวทาง Technocentrism เป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มองว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของธรรมชาติและอยู่ในสถานะที่เหนือธรรมชาติ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงถูกมองว่าเป็นเพียงปัจจัยในการผลิตและการพัฒนาเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายของการสนองตอบความต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางวัตถุและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มนุษย์และเป้าหมายการพัฒนาของมนุษย์จึงถูกพิจารณาโดยแยกออกจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การจัดการสิ่งแวดล้อมจึงสามารถทำได้โดยการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆโดยไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ สภาพดังกล่าวจึงมองสิ่งแวดล้อมโดยแยกออกจากมิติทางสังคมการเมือง การจัดการสิ่งแวดล้อมในแนวคิดดังกล่าวจึงถือว่าเป็นเรื่องของนักวางแผน ผู้รู้ หรือนักเทคนิค การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการดังกล่าวจึงไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร โดยอาจยอมรับเฉพาะการมีส่วนร่วมผ่านกลไกการเมืองที่เป็นทางการ

ส่วนแนวทาง Ecocentrism มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และมองว่าธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ด้วย การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจึงอยู่ภายใต้ความเชื่อที่ว่ามิถุนทางนิเวศวิทยาเท่ากับศีลธรรมของมนุษย์ แนวคิดนี้จึงปฏิเสธการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเอาชนะธรรมชาติ ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงเกี่ยวกับมิติทางสังคมการเมือง การจัดการสิ่งแวดล้อมจึงต้องสอดคล้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ขบวนการสิ่งแวดล้อมจึงไม่ใช่ขบวนการที่นำโดยผู้รู้หรือนักเทคนิค แนวคิดดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ประชาชนที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีวิถีชีวิตและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และได้วิพากษ์วิจารณ์การ

รวมศูนย์การจัดการทรัพยากรแต่สนใจประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน (Grassroots Democracy) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมโดยตรงของชุมชนท้องถิ่น การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร การยอมรับสิทธิชุมชน แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ต่างกัันดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งในแนวคิดเรื่องสิทธิของประชาชนในกระบวนการแบ่งสรรผลประโยชน์ ซึ่งมีความแตกต่างกัน⁵⁶

ภายใต้สภาพแวดล้อมของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นผลประโยชน์หรือคุณค่าที่สำคัญของระบบการเมืองไทย สิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นส่วนสำคัญของอำนาจทางการเมืองในกระบวนการแบ่งสรรผลประโยชน์

งานของชัยอนันต์ สมุทวณิช ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสิทธิทางการเมืองในสังคมไทยอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น บทวิเคราะห์ถึงพัฒนาการของไตรลักษณ์รัฐไทยวิเคราะห์ให้เห็นว่าโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมนั้นเป็นแบบรัฐล้อมสังคมมาเป็นเวลาช้านานและต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาสังคมไทยยังมีโครงสร้างทางการเมือง การบริหารที่เน้นมิติความมั่นคง และการพัฒนาเป็นหลักและการมีส่วนร่วมเป็นด้านรอง ทั้งนี้โดยมีการประสานกันระหว่างมิติความมั่นคงกับการพัฒนามากขึ้น เป็นลำดับ ส่วนมิติการมีส่วนร่วมยังมีขอบเขตที่จำกัดทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง จากสภาพดังกล่าวมิติการมีส่วนร่วมจึงยังมิได้เข้าไปผสมผสานเป็นส่วนเดียวกับมิติความมั่นคงและมิติการพัฒนา ผลจึงทำให้บทบาทอำนาจของประชาชนโดยรวมยังมิได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดเหตุผลของรัฐในด้านความมั่นคงและการพัฒนาอย่างจริงจัง แต่จำกัดอยู่เฉพาะการเลือกตั้งหรือโครงการของทางราชการ อำนาจทางการเมืองในการจัดการทรัพยากรจึงอยู่ภายใต้กลไกของระบบราชการ และกลุ่มยุทธศาสตร์บางกลุ่ม เช่น กลุ่มธุรกิจเอกชน เป็นสำคัญ

⁵⁶O'Riordan, Environmentalism (London : Pion Limited, 1981), p. 376, อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, "ขบวนการสิ่งแวดล้อมยุคหลัง Modernism," วารสารร่วมสมัย 13(มิถุนายน-ตุลาคม 2537): 50-62.

โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมดังกล่าวจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จำกัดสิทธิของประชาชนให้อยู่นอกเหนือขอบเขตกระบวนการแบ่งสรรผลประโยชน์ในระบบการเมือง⁵⁷

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน ขณะที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนอยู่ในระดับสูงสุด ถึงร้อยละ 9-10 ในช่วงพ.ศ. 2530-2533 ทรัพยากรธรรมชาติกลับถูกทำลายมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนจากการขาดแคลนทรัพยากร ปัญหาความชะงักงันในการพัฒนาของรัฐ และปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนมากขึ้นตามลำดับ ปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงได้กลายมาเป็นประเด็นปัญหาทางการเมืองมากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดปฏิกิริยาจากองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ปัญญาชน เป็นกระแสความคิดที่มีความแตกต่างจากรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สรุป

เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องสิทธินั้นจะพบว่า มีปฏิสัมพันธ์กับแนวคิดทฤษฎีในหลายลักษณะ ซึ่งส่งผลให้ที่มาและสถานะของสิทธิในแต่ละแนวคิดมีความแตกต่างกัน ที่สำคัญคือแนวคิดเรื่องสิทธิได้เกิดขึ้นท่ามกลางพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการคลี่คลาย เปลี่ยนแปลงและปะทะประสานของแนวคิดทฤษฎีเรื่องสิทธิในลักษณะต่างๆ กัน

อาจกล่าวได้ว่ากระแสความคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 17 ซึ่งให้ความสำคัญกับหลักสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลได้ทำให้แนวคิดเรื่องสิทธิมีบทบาทเด่นชัดขึ้น กระแสความคิดดังกล่าวได้มุ่งชี้ว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติอย่างเสมอภาคกัน เป็นสากล และเป็นสิทธิที่ไม่มีสิ่งใดจะแยกเอาไปได้ วัตถุประสงค์ของปัจเจกบุคคลได้ครอบคลุมทั้งในเรื่องของการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การตัดสินใจเลือกวิถีชีวิต และความเป็นเจ้าของในชีวิตและทรัพย์สินของบุคคล ซึ่ง

⁵⁷ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐกับสังคมไทย: ไตรลักษณ์รัฐในพุทธสังคมสยาม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 219-220.

เป็นประเด็นสำคัญในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดสิทธิรัฐธรรมนูญยังได้นำไปสู่การคลี่คลายของแนวคิดเรื่องสิทธิในรูปของทฤษฎีเชิงอุดมคติและแนวคิดสิทธิทางธรรม อย่างไรก็ตามกระแสความคิดดังกล่าวก็ได้ก่อให้เกิดการโต้ตอบจากแนวคิดปฏิฐานนิยม ซึ่งเติบโตขึ้นในกระแสความคิดแบบวิทยาศาสตร์นิยมในเวลาต่อมา โดยมองว่าสิทธิเป็นผลผลิตของกฎหมายและผลประโยชน์ของสังคม จนเป็นผลให้แนวคิดเรื่องสิทธิสามารถจำแนกได้เป็นสองแนวทางหลักๆ คือ แนวคิดเชิงสัมบูรณ์ซึ่งเน้นหนักความเป็นพื้นฐานสากลของสิทธิกับแนวคิดเชิงสัมพัทธ์ที่พิจารณาสิทธิในแง่ที่ขึ้นกับกาลเวลาและความแตกต่างของแต่ละสังคม

นอกจากนี้แนวคิดเรื่องสิทธิยังเกี่ยวข้องกับลักษณะของกิจกรรมและผลประโยชน์ตลอดจนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งทำให้ประเภทของสิทธิมีความหลากหลาย และส่งผลให้แนวคิดเรื่องสิทธิมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิกับทรัพยากรธรรมชาติจะพบว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นคุณค่าหรือผลประโยชน์ที่มีลักษณะแตกต่างจากผลประโยชน์ทั่วไปในสังคม เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีทั้งคุณค่าทางเศรษฐกิจสังคมและคุณค่าตามธรรมชาติ สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าทั้งสองด้านดังกล่าว ซึ่งอาจมีความขัดแย้งกันได้

อย่างไรก็ตามการที่ทรัพยากรธรรมชาติมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจของสังคมมาโดยตลอด ทรัพยากรธรรมชาติจึงมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการแบ่งสรรผลประโยชน์ของสังคมโดยตรง ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร เงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการจัดการจึงเป็นเรื่องของสิทธิอำนาจในการแบ่งสรรผลประโยชน์ด้วย

พัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมตะวันตกได้ให้ความสำคัญกับสิทธิในทรัพย์สินเป็นหลัก เนื่องจากสิทธิในทรัพย์สินคือการได้มาซึ่งความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ซึ่งเป็นหลักประกันสำคัญที่สุดของสมาชิกในสังคมในการเข้าถึงผลประโยชน์ของสังคม อย่างไรก็ตามระบบทรัพย์สินก็สามารถจำแนกออกได้หลายรูปแบบ ดังเช่นทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินส่วนรวมและทรัพย์สินของรัฐ ซึ่งล้วนมีทฤษฎีทางสังคมรองรับในลักษณะต่างๆ กัน นอกจากนี้การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสิทธิใช้ประโยชน์

อันเป็นการได้มาซึ่งการเข้าถึงประโยชน์ของทรัพยากรโดยปราศจากความเป็นเจ้าของอีกด้วย แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในการจัดการทรัพยากรจึงมีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของระบบทรัพย์สินและโครงสร้างทางการเมืองของสังคมตะวันตกในอีกทางหนึ่ง

ในปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติยังได้มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาด้วย เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก และแนวคิดเรื่องการพัฒนาซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการทรัพยากรอยู่โดยพื้นฐานก็คือ ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลัก ซึ่งมีอิทธิพลสำคัญต่อยุทธศาสตร์การวางแผนพัฒนาของประเทศทั่วโลกส่วนใหญ่ โดยแนวคิดการพัฒนาดังกล่าวได้เน้นหนักไปที่แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่ และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เกิดการมุ่งเน้นไปที่การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็มีแนวคิดที่แยกกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมออกจากมิติทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การละเลยความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่ได้ยึดถือความสามารถของนักเทคนิควิชาชีพและขุนนางเทครนแครตเป็นหลักสำคัญในกระบวนการดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม กระแสความคิดดังกล่าวก็นำไปสู่การโต้ตอบจากนักทฤษฎีสหิทธิมนุษยชนซึ่งได้ชี้ว่าแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจและภาวะทันสมัยมีข้อจำกัดและนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้นเป็นลำดับ กระแสความคิดใหม่ในการพัฒนาจึงมุ่งเน้นการขยายกรอบความคิดในการพัฒนาให้ข้ามพ้นไปจากการพัฒนาทางวัตถุ หากมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในการเลือกกำหนดคุณค่าของตนเอง แนวคิดดังกล่าวจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างรอบด้านและไม่แบ่งแยกการพัฒนาออกจากหลักประกันด้านสิทธิมนุษยชน ตามแนวคิดดังกล่าวสิทธิมนุษยชนจึงเป็นเป้าหมายสำคัญในตัวของการพัฒนา สิทธิกับการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีอาจพิจารณาโดยแยกต่างหากจากกัน